

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Diplomová práce

2021

Bc. Václava Kopecká

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Dítě ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení
rodičů**

Diplomová práce

Autor: Bc. Václava Kopecká

Studijní program: N6731-Sociální politika a práce

Studijní obor: 6731T012-sociální práce

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Václava Kopecká

Studium: U1932

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Dítě ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů**

Název diplomové práce AJ: Child at risk of unfavorable situation in divorce proceedings of parents

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato diplomová práce bude pojednávat o dětech ohrožených nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů. Teoretická část bude zaměřena na problematiku rodiny, manželství, popis nepříznivých situací v rodině. Druhá část se bude zakládat na vlastním šetření. Výzkum se uskuteční formou kvalitativního zkoumání, metodou polostrukturovaných rozhovorů.

MATOUŠEK, Oldřich. Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, 2015, 255 s. ISBN 978-80-262-0968-3. NOVÁK, Tomáš. Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především. Praha: Portál, 2013, 167 s. ISBN 978-80-262-0342-1. FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, xiv, 246 s. Právní rukověť. ISBN 978-80-7478-50.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Oponent: PhDr. Martin Smutek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala sama pod vedením vedoucí diplomové práce PhDr. Daniely Květenské, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Chrudimi dne 31.3.2021

Bc. Václava Kopecká

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Daniele Květenkové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, podnětné připomínky a vstřícnou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování diplomové práce. Chtěla bych také poděkovat informantům za jejich čas, který mi věnovali při odpovědích na otázky k dílčím výzkumným cílům. Mé velké díky patří všem, kteří mě podporovali po celou dobu studia, především mé nejbližší rodině.

ANOTACE

Kopecká, Václava. *Dítě ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů*. Hradec Králové, 2021. Diplomová práce. Universita Hradec Králové, Ústav sociální práce Filozofické fakulty. Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Tématem diplomové práce je „Dítě ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů“. Hlavním cílem je zjistit jaké způsoby práce OSPOD využívá v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů. Práce je rozdělena do dvou hlavních základních kapitol. Teoretická část se zabývá nejlepšími zájmy dítěte, rodinou a její funkcí, rozvodovým řízením. Hlavní pozornost je věnována rodičovské odpovědnosti a hájení zájmu dítěte. Popsané jsou i důležité metody používané sociálními pracovníky OSPOD při zjišťování příčin rozchodů rodičů. Diplomová práce popisuje teorii i praktické poznatky, které mají vazbu na uvedená témata. Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol. Jednotlivé kapitoly se zabývají tématem - dítě v rozvodovém řízení rodičů, rodina a její funkce, rozvod a jeho nejčastější příčiny, orgán sociálně-právní ochrany dětí.

U výzkumné části byla zvolena kvalitativní strategie, která shrnuje poznatky získané od šesti informantů ze tří okresních pracovišť OSPOD. Informace byly získány formou polostrukturovaného rozhovoru s každým pracovníkem a shrnuty v kapitole číslo šest „Interpretace zjištěných informací“. Důležitými prvky v diplomové práci jsou rodina, rodičovská odpovědnost a zjišťování nejlepších zájmů dítěte. Zároveň byly definovány nejdůležitější subjekty, které se podílejí na průběhu rozvodového řízení.

Klíčová slova: rodiče, rodičovská odpovědnost, zájmy dítěte, sociálně-právní ochrana, rodina, funkce rodiny, rozvod, mediace, kolizní opatrovník.

ANNOTATION

Kopecká, Václava. *A child at risk of an unfavourable situation in the parents' divorce process*. Hradec Králové, 2021. Diploma thesis. University of Hradec Králové, Department of Social Work, Faculty of Philosophy. Supervisor: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

The topic of my thesis is “A child at risk of an unfavourable situation in the parents' divorce process.” The aim is to find out which methods are applied by OSPOD (the children protection authority) to protect the child from negative effects caused by divorce. This paper is divided into two main chapters. Theoretical focusing on interests of a child, a family and its function, and a divorcing process. The attention is paid to the parents' responsibility and to the protection of a child's interest. Also, the important methods used by the OSPOD workers to find out the reason for divorce are described in this part. Practical experiences related to the theory are added as well. The theoretical part is divided into four chapters with following themes: child in the process of divorce, family and its function, divorce and its most common causes, and social and legal children protection authority.

The second part is the informants. A qualitative strategy was applied to collect experiences from six OSPOD workers from three different regions. Information was gathered by a semi-structured interview and summarized in Chapter 6: “Interpretation of gathered information”. Crucial elements of the thesis are family, parents' responsibility, and the best interests of a child. Also, the most important subjects participating in the process of divorce are defined.

Key words: parents, parents' responsibility, child's interests, social and legal protection, family, function of family, divorce, mediation, conflict guardian

Obsah

Seznam zkratk.....	9
ÚVOD.....	10
1 Dítě v rozvodovém řízení rodičů.....	12
1.1 Definice pojmu nezletilé dítě	12
1.2 Nejlepší zájem dítěte	13
1.3 Ohrožené dítě rozvodem	14
2 Rodina a její funkce.....	17
2.1 Definice rodiny a její funkce	17
2.2 Rodičovská odpovědnost.....	19
2.3 Rodičovské kompetence a jejich posilování	21
3 Rozvod a jeho nejčastější příčiny.....	24
3.1 Příčiny rozvodu	24
3.2 Formy péče	26
4 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	29
4.1 Role OSPOD v rozvodovém řízení	29
4.2 Metody v rozvodovém řízení rodičů	31
4.3 Sociální práce s rodinou	33
5 Výzkumná část	37
5.1 Cíl výzkumu a dílčí cíle.....	37
5.1.1 Transformační tabulka	38
5.2 Výzkumná metoda a její technika	40
5.3 Soubor informantů.....	41
5.4 Realizace výzkumu a jeho výzkumné prostředí	42
5.5 Příprava a aktivní průběh výzkumu.....	43
5.6 Rizika výzkumu.....	45
6 Interpretace zjištěných informací	46

6.1	Jak sociální pracovníci vnímají nejlepší zájem dítěte v rozvodovém řízení. (DVO1)	46
6.2	Jaké jsou možnosti OSPOD a jak ochránit nejlepší zájem dítěte (DVO2)	49
6.3	Jaké jsou nejvhodnější metody v rozvodovém řízení, abychom chránili právo a nejlepší zájem dítěte (DVO3)	52
6.4	Jakým způsobem nejlépe rozpoznat názor dítěte v průběhu rozvodového řízení (DVO4)	57
	Závěr	61
	Seznam tabulek	63
	Seznam zdrojů	64
	Literatura, časopisy a internetové zdroje:	64
	Seznam příloh	68

Seznam zkratek

DVO	Dílčí výzkumná otázka
HVO	Hlavní výzkumná otázka
I	Informant
JSR	Jiný soudní rok
LZPS	Listiny základních práv a svobod
MPSV	Ministerstvo práce sociálních věcí
NOZ	Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník
OS	Okresní soud
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně- právní ochrany dětí
TO	Tazatelská otázka
Úmluva	Úmluva o právech dítěte
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

ÚVOD

Tématem diplomové práce je „Dítě ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů“. Důvodem zvolení daného tématu je každodenní podnětné prostředí mého zaměstnání na městském úřadu, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, konkrétně na pozici terénního sociálního pracovníka. Poměrně často se tak setkávám s rodiči, kteří se rozcházejí nebo rozvádějí a zároveň řeší důležité otázky spojené s tím, kdo z nich bude mít jejich vlastní dítě v péči, jeho ekonomickou otázku, tj. jaké finance bude muset vynakládat druhý rodič na výživné a také jak často bude s dítětem v kontaktu. Při řešení uvedených skutečností se rodiče většinou dostávají do střetu zájmů, kdy pomíjí blaho dítěte. Z tohoto pohledu je povinností sociálního pracovníka pomoci rodině a zastupovat v rámci opatrovnického řízení nejlepší zájem a blaho dítěte. Problematika řešení vztahů mezi rodiči a dětmi je mi také blízká z toho druhého možného pohledu a tím je hledisko rodiče. V těchto situacích je úkolem sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí chránit dítě před nepříznivou situací v rozvodovém řízení. Vést rodiče, aby vnímali dítě jako součást rodinného systému a zvládli při rozchodu komunikovat mezi sebou v zájmu dítěte. Je třeba rodiči zastat péči o nezletilé dítě a podporovat vztahy dítěte s druhým rodičem, jeho širší rodinou, na kterou je navázané. Sociální pracovník Orgánu sociálně-právní ochrany dětí provází rodiče nezletilého dítěte celým tímto náročným procesem. Podporuje je a pomáhá jim v komunikaci mezi sebou, posiluje jejich rodičovské kompetence.

Z těchto důvodů diplomovou práci zaměřuji na zjištění způsobů práce OSPOD využívaných v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů, což je hlavním cílem této práce.

V teoretické části se zabývám především dítětem v rozvodovém řízení rodičů, jeho právy a ochranou, dále rodinou, její funkcí a rodičovskou odpovědností. S tím je spojena rodičovská kompetence a její posilování. V navazujících kapitolách rozebírám příčiny rozvodu, formy péče o dítě. Dále se věnuji OSPOD, jeho roli v rozvodovém - opatrovnickém řízení, metodám sociální práce a povinnostem pracovníků OSPOD.

Teoretická část je založena na konceptualizaci základních pojmů, zvláště se zaměřuje na ochranu práv a nejlepšího zájmu dítěte ohroženého rozvodem rodičů.

Výzkumná část navazuje na teoretickou část a vychází ze stejného cíle diplomové práce - zjistit, jaké způsoby práce OSPOD využívá v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů. Ke zjištění hlavní výzkumné otázky byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, formou polostrukturovaných rozhovorů. Tento sběr dat byl zvolen především kvůli pochopení a zjištění kladených otázek. Výběr vzorku informantů jsem zvolila terénní sociální pracovníky z oddělení sociálně-právní ochrany dětí, ze tří různých OSPOD, kteří spadají pod jiné okresní soudy, což byl záměr jejich výběru. Vybírala jsem z řad zkušených sociálních pracovníků, ale i z řad méně zkušených, kteří jsou na oddělení krátce po ukončení svého studia. V této části je popsán průběh výzkumu, jeho prostředí a s ním spojená rizika. Diplomová práce plynule přechází do čtyř dílčích výzkumných otázek, kde je popsána samotná interpretace zjištěných informací.

Výsledek vyplývající z hlavní výzkumné otázky a případná doporučení vycházející z mého výzkumu bych chtěla prezentovat Okresnímu soudu v místě mého zaměstnání a také sociálním pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí, také studentům, kteří se připravují na pracovní pozici sociálních pracovníků OSPOD.

1 Dítě v rozvodovém řízení rodičů

Dítě, jehož rodiče se rozvádí, se musí vyrovnat se spoustou nových a pro něj zásadních věcí, jako jsou například napětí a emoce, které v souvislosti s rozvodem v rodině panují a také úzce souvisejí. Velmi však záleží právě na rodičích, jak se k dané situaci postaví. Především se jedná o jejich vzájemné chování a také jak citlivě a otevřeně se svým dítětem hovoří o nastalé situaci. Spolu s rodiči, také dítě prochází všemi fázemi rozvodu. Přístup obou rodičů v této době může dítě na dlouhou dobu zásadně ovlivnit. V této kapitole bych také chtěla upozornit na práva dítěte ohroženého nepříznivou situací, v rozvodovém řízení rodičů, co je v nejlepším zájmu dítěte a v neposlední řadě, jak pracovat s dítětem, které je ohroženo rozvodovým řízením.

1.1 Definice pojmu nezletilé dítě

Nejprve, než se budu věnovat dané problematice, je třeba si přesně vydefinovat samotný pojem nezletilé dítě. „Podle čl. 1 Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Podle § 8 občanského zákoníku se pak zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku věku; před dosažením tohoto věku lze zletilosti nabyt jen uzavřením manželství nejdříve od 16 let věku“ (OSPOD, 2020). Každé dítě je chráněno právním řádem před negativními vlivy působícími na jeho fyzické a duševní zdraví. Dítě má také právo na materiální zaopatření, které je spojené se zajištěním plnohodnotného života, spočívajícího v uspokojení jeho tělesných a duševních potřeb, včetně požadavků na vzdělání. Dítě má také možnost vyjádřit své stanovisko a ovlivňovat záležitosti, které se ho týkají a souvisí s rozvodem jeho rodičů (Hrušková, Králíčková, 2017).

Každé nezletilé dítě musí být materiálně zaopatřeno, aby mohlo vést plnohodnotný život, uspokojovat svoje tělesné a duševní potřeby, včetně požadavků na vzdělání.

1.2 Nejlepší zájem dítěte

Původ vymezení nejlepšího zájmu dítěte můžeme objevit v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924. Zde je poprvé zakotvena skutečnost, že lidstvo má dát dítěti to nejlepší, co má. Pojem nejlepší zájem dítěte je v české sociální praxi často využíván. Jedná se o jeden ze zásadních principů, který deklaruje na mezinárodní úrovni ochranu práv dítěte, která je spojena s vnímáním dítěte bez rozdílu pohlaví, věku, etnika, potřebující specifické záruky, jako např. prostředky nezbytné pro jejich normální vývoj, prostředky duchovní i hmotné. S tím souvisí i jeho právo na specifickou právní ochranu, péči před narozením, tak i po něm a to zejména důvodu jeho tělesné a psychické nezralosti a nevyspělosti (Ženevská deklarace práv dítěte, 1924).

Pojem nejlepší zájem dítěte se nejlépe pokusilo definovat Ministerstvo práce a sociálních věcí v Národním akčním plánu ke sjednocení a transformaci systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011. „*Nejlepší zájem je takový stav, kdy je zachována životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý životní, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj a je chráněno právo dítěte na plný a harmonický rozvoj jeho osobnosti a schopnost; plnohodnotné dětství a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře*“ (MPSV, 2008, s. 5).

Dokument, který je v této oblasti nejvýznamnějším, zabývající se ochranou práv dítěte a jeho nejlepším zájmem, je nepochybně Úmluva o právech dítěte (dále jen „Úmluva“). Ta byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989 v New Yorku. Vstoupila v platnost dne 2. září 1990. Jménem České a Slovenské republiky byla Úmluva podepsána dne 30. září 1990. Vstoupila v platnost dne 6. února 1991. Nyní je dodržována smluvními stranami 196 států (Úmluva o právech dítěte, 1989). Úmluva přináší nový pohled na postoj dítěte ve společnosti. Dítě je v dnešní době vnímáno jako samostatná lidská bytost se svými právy i povinnostmi. Dítě není tudíž považováno za majetek rodičů, ale za plnohodnotného člena společnosti s právy a odpovědnostmi. Hlavní úmluva definuje dítě jako lidskou bytost mladší 18 let, pokud právní řád, který se na dítě vztahuje, neurčuje zletilost dříve. Úmluva upravuje práva dítěte, jako např. právo dítěte na život, na jméno, poznat své rodiče a být jimi vychováván, právo na ochranu soukromí, ochranu

před násilím, ponižováním a vykořisťováním, právo na vzdělání, svobodu projevu, životní úroveň potřebnou pro rozvoj dítěte či na odpočinek a volný čas. Pro zajištění těchto práv, se smluvní státy zavázaly přijmout zásadní opatření. A to zejména snížení dětské úmrtnosti, zajištění dětem lékařské pomoci, zajištění bezplatného základního vzdělání pro všechny děti, zabránění únosů a obchodování s dětmi. Dále pak zajištění ochrany před užíváním narkotik nebo před sexuálním vykořisťováním. Na dodržování smluvních podmínek dozoruje Výbor pro práva dítěte (Úmluva o právech dítěte, 2016). Tento dokument je podstatný zejména díky svému rozsahu, platnosti a obsahu. Z úmluvy nejčastější také vychází definování nejlepšího zájmu dítěte.

Z potřeb dítěte, které jsou uvedeny v předchozí kapitole, vychází také Kovařík (2004) ve své definici nejlepšího zájmu dítěte. Hovoří o tom, že nejlepší zájem dítěte je uspořádání takové životní situace dítěte, kdy jsou smysluplně, trvale, individuálně a přiměřeně uspokojovány základní životní potřeby dítěte. Je třeba se zaměřit na konkrétní potřeby při posuzování uspokojování potřeb dítěte, které nám mohou poskytnout komplexní pohled na životní situaci dítěte v rodině, ve škole a ve vztahu k okolí apod. Detailně se jedná o potřebu jistoty, bezpečí, stimulace, potřebu „smysluplného světa“, osobní identity a potřebu životní perspektivy. Autor tyto potřeby nepovažuje za základní, ale důležitost spatřuje v jejich naplňování. Posuzování nejlepšího zájmu dítěte může pomoci nejen z hlediska terapie, ale i z hlediska prevence a konkrétní sociální péče. Z uvedeného vyplývá, že nejlepší zájem dítěte jeho praktické naplňování při řešení jednotlivých případů, je důležitý pro rodiče, pracovníky OSPOD a všechny zúčastněné subjekty, které zajišťují a realizují potřeby dítěte.

1.3 Ohrožené dítě rozvodem

Je podstatné si uvědomit, že rozvod rodičů je pro dítě velmi citlivou a bolestivou záležitostí, stejně jako pro rodiče samotné. Většina dětí v době rodinné krize potřebuje své negativní pocity uvolnit, odreagovat se, komunikovat s rodiči, poradit se. Děti by měly vědět, co se děje v rodině ve které žijí. Tím pak lépe dané situaci porozumí. Měly by dostat od rodičů potřebné vysvětlení a informace, jež jsou přiměřené jejich věku a zralosti.

Také je velmi důležité umožnit dítěti zapojit se přiměřenou formou do procesu nebo řízení, které se ho týká. V opačném případě pak nevědomost a nejasnost podněcuje u dětí nezdravou a úzkostnou fantazii. Většina dětí může mít i pocity viny kvůli konfliktům rodičů a zvláště v mladším věku je často mívají. V této situaci je pracovní náplní a základní povinností sociálních pracovníků na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, podat pomocnou ruku rodičům. Poradit jim, jak mají nastínit svým dětem jasné a stabilní záchytné body. Dítě potřebuje vědět, dřív než bude ukončen rozvod, kde a s kým bude bydlet, kam bude chodit do školy, jak to bude s jeho zájmovou činností, jak se bude stýkat s druhým rodičem, příbuznými, kamarády apod. Je též velmi dobré, dát dítěti možnost v omezené míře o některých věcech rozhodovat, případně podílet se na něčem, co je pro něj důležité, např. na uspořádání nového pokojíčku. Dále je třeba dbát na potřebu dítěte ve vztahu k zachování přechodových objektů – např. oblíbeného „plyšáka“ (Zakouřilová, 2014).

Je zřejmé, že výchova a odpovědnost za nezletilé děti náleží především rodičům - zákonným zástupcům. Současně je ale povinností státu, zajistit ohroženým dětem ochranu jejich života a zdraví. Základním principem sociálně-právní ochrany dětí je poskytování podpory formou preventivní a poradenské činnosti, včetně zastupování dětí v rozvodovém řízení. V tomto případě tuto funkci plní sociální pracovníci OSPOD, kteří jsou soudem jmenováni kolizními opatrovníky.

Vymezení kolizního opatrovnictví je uvedeno v občanském zákoníku, v § 943 „*Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon. Jmenovaný opatrovník má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li z hlediska zájmu dítěte zapotřebí, aby soud nebo jiný orgán veřejné moci v záležitosti dítěte rozhodl*“.

Ve chvíli, kdy hrozí střet zájmů dítěte na straně jedné a u jiné osoby na straně druhé. Křístek (2018) zmiňuje, že nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li to v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon, dochází ke kolizi zájmu rodiče a dítěte. Soud pak na základě této skutečnosti určí dítěti kolizního

opatrovníka. Úloha kolizního opatrovníka je dána zákonem o sociálně-právní ochraně dítěte, který posléze hájí zájmy dítěte v soudním řízení.

V České republice, je stěžejním právním předpisem zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (Novotná, Fejt, 2009). Zákon vymezuje okruh dětí, které zvláště potřebují ochranu jako:

- ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Aby bylo minimalizováno ohrožení dítěte rozvodem, pracovníci OSPOD při své práci vychází z platných zákonů a v průběhu rozvodového řízení je jejich hlavním úkolem dbát na potřeby a nejlepší zájem dítěte.

2 Rodina a její funkce

V této kapitole se bude blíže věnovat specifikaci rodiny. Nejprve se zaměří na samotnou konceptualizaci pojmu rodina a s ní spojené hlavní funkce. Dále se v této části práce bude zabývat rodičovskou odpovědností a z ní vyplývajícími rodičovskými právy a kompetencí, které je třeba posilovat i v rámci probíhajícího rozvodového řízení. Závěr kapitoly bude věnován samotné sociální práci s rodinami z pohledu sociálního pracovníka pracujícího na poli OSPOD.

2.1 Definice rodiny a její funkce

Podle Matouška (2014) je rodina základní článek společnosti. Uvnitř rodiny se vytváří soukromý prostor a zázemí všech jejích členů. Zároveň formuje jejich osobnost a charakter. Rodina je charakterizována z hlediska psychologie jako: „...*společná skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí...*“ (Hartl, 1994, s. 10).

Pro podporu rodiny označujeme programy, jejichž cílem je pomáhat členům rodiny, aby společně naplňovali své potřeby, a aby tak jednali i mimo rodinu. Podpora rodiny není vnímána jen jako zájem uvnitř rodiny, ale je vztahována primárně k dítěti a i k prostředí, ve kterém žijí a pohybují se. Podporu rodiny si musíme představit jako zodpovědně a trvale vykonávanou týmovou práci pracovníků sociálních služeb. Pro zachování stabilního prostředí v rodině, aby se rodina nedostala do tíživé životní situace, se kterou si neví rady, je třeba podpora všech zainteresovaných stran. Pokud se přesto rodina do tíživé situace dostane, stát svými zákony zajišťuje vyřešení takové situace v přijatelné míře (Matoušek, 2014).

Podle Matouška a Pazlarové (2014) je v současné době možné označit rodinu za instituci skořápkovou (Giddens), rizikovou (Beck), křehkou a nestabilní dle (de Singly). V Evropě až do 18. století byla rodina společenstvím, které své členy zajišťovalo ekonomicky, poskytovalo jim vzdělání a péči v době stáří a nemoci. Rodina byla v té době natolik

samozřejmým prostředím, že se o ni ve společnosti nevedl žádný významný diskurz. Zároveň bylo takřka nemožné mimo rodinné společenství přežít. Neprovdané ženy a svobodní muži žili v rodinách jako tety a strýčkové. Koho rodina za člena nepřijala, měl pak postavení na okraji společnosti. Původní komplex rodiny se postupem času začal tenčit. Některé z nich začali postupně pohasínat, i když zcela nevyumizeli. V Evropě od konce 19. století některé z funkcí rodiny začal přebírat sociální stát. V současné době, má v západní civilizaci rodina zejména tyto funkce:

- vychovávání dětí - podporování socializace,
- vztahová podpora dospělých lidí,
- ekonomická podpora všech členů.

Život bez partnera v tzv. rozvinutých zemích, se stává stále přirozenějším a zároveň znepokojivějším úkazem. V nejstarších věkových kategoriích osamělých lidí jde zejména o ženy. Ty pokud měly manžela či partnera, přišly o něho nejčastěji smrtí, rozvodem, případně rozchodem. U mladších lidí souvisí život bez partnera s rozvody, které vyvolávají období osamělosti u jednoho anebo u obou dřívějších partnerů. Někteří z nich, si již dalšího stálého partnera nedokážou najít, nebo nejsou ochotni se znovu seznamovat a vázat se. Ve velkých městech stoupá počet mladých lidí a lidí ve středním věku, kteří nevstupují do trvalejšího partnerského či manželského svazku. Osobní svoboda je pro mnohé vyšší hodnotou, než dlouhodobé soužití a vazby na druhého. To však nemusí platit pro celou jejich dobu aktivního života. Dlouhodobější a komplexnější hodnocení kvality života, které se hodnotí jinými kritérii, než mírou svobody, ukazují následující deficity:

- osaměle žijící lidé trpí depresi,
- jsou více a častěji nemocní,
- dožívají se nižšího věku.

Tím se potvrzuje, že člověk je tvor společenský a potřebuje žít v pospolitosti. Předností této formy je pro děti, tak i pro dospělé, rodina. Naopak děti vyrůstající bez příznivých podmínek, to je v neúplné rodině, lze jejich vývoj považovat za ohrožený, neboť

je pravděpodobné, že bude ovlivněno jejich sociální fungování i v dospělosti. Jinými slovy, budou u nich v dospělosti častější projevy sociálního selhání. V rozváděcích se rodině můžeme spatřovat dva druhy nepříznivého vlivu na dítě. Ublíživání dítěti a zanedbávání významných potřeb dítěte. U dětí traumatizovaných rozvodem rodičů se rozvíjí syndrom týraného nebo zanedbávaného dítěte. Obecnější pojem je tzv. deprivací syndrom, který je důsledkem toho, že dítěti nebyly naplňovány základní potřeby ze strany rodičů (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Z citací autorů jednoznačně vyplývá důležitost rodiny a její funkce, zejména ve vztahu k dítěti v průběhu rozvodového řízení rodičů, zvláště proto, že role rodičů je nezastupitelná. V případech, kdy rodiče nejsou schopni vyřešit rozvod sami, obrací se na sociální pracovníky OSPOD, kteří se snaží uzavřít dohodu rodičů a rozvodovým řízením je provázejí.

2.2 Rodičovská odpovědnost

Rodičovská odpovědnost je jednou z hlavních znaků institutu rodičovství. Rodičovství v převážné části rodin přináší radost, ale i starost o své potomky. Můžeme se podívat pohledem zákona, jak v současné době vnímá rodičovskou odpovědnost stát. Každý z nás by měl mít na paměti, jak je tenká hranice mezi vykonávající péčí rodičů o dítě podle jejich svobodné vůle a kdy je potřeba, aby zákon zasáhl do jejich výchovy.

Právní úprava zakotvená v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve které se hovoří o rodičovské odpovědnosti, se nijak nezměnila. V ZOR je však uvedena pod názvem „rodičovská zodpovědnost“. V novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., došlo k sjednocení terminologie "odpovědnost", nadále je tak rodičovská zodpovědnost rodičovskou odpovědností. Tento institut dostal pouze doplnění do zákonného textu toho, co bylo již dříve dovozeno odbornou literaturou a judikaturou.

„Dle § 858 NOZ zahrnuje rodičovská odpovědnost povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování

a spravování jeho jmění. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká nabytím jeho svéprávností“.

Měli bychom vždy rodičům zdůraznit, že součástí rodičovské odpovědnosti není vyživovací povinnost a právo na výživné, jde o oddělené věci. Zásahy do rodičovské odpovědnosti ze strany státu tedy nemají vliv na trvání vyživovací povinnosti až do doby, kdy je dítě schopno se samo žít. Tím rovněž nelze rodičovskou povinnost ovlivnit. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká nabytím plné svéprávnosti dítěte. Svéprávnosti lze nabýt i dříve než zletilostí, a to buď uzavřením manželství, nebo emancipací, tedy přiznáním svéprávnosti podle NOZ č. 89/2012 Sb. Rozsah a trvání rodičovské odpovědnosti může změnit pouze soud. Rodičovskou odpovědnost je ze zákona možné omezit, pozastavit nebo může být rodič rodičovské odpovědnosti zbaven a to pouze soudem. Míru rodičovské odpovědnosti mají oba rodiče stejnou, bez rozdílu na to, u koho je dítě v péči.

Práva a povinnosti jsou ze své podstaty dlouhodobého charakteru a není možné je vyčerpat jednorázovým jednáním rodičů. Je patrné, že jde o souhrn všech práv a povinností mezi rodiči a dětmi. Způsob vykonávání rodičovské odpovědnosti by měl být přitom odpovídající stupni vývoje dítěte (§ 880 odst. 1 NOZ). Je zřejmé, že rodiče mají jinak pečovat o dítě ve věku pěti let a jinak o dítě dvanáctileté.

„Toto vše je zastřešeno ústavněprávní rovinou, a to konkrétně čl. 32 Listiny základních práv a svobod, která mj. ve svém odst. 4 konstatuje, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, a že děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Jakým způsobem bude tato péče vykonávána, je na rodičích samotných. Zákaz neoprávněného zasahování do soukromého a rodinného života jim garantuje čl. 10 odst. 2 LZPS. Zvláštní ochrana je zakotvena samozřejmě i na poli mezinárodním, a to v čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, která opět dětem garantuje právo na péči jejich rodičů“.

V kontextu rodičovské odpovědnosti pasivním účastníkem není pouze dítě. Náleží mu participační práva. Patří mezi ně např. právo být informováno, právo vyjádřit svůj názor a svá přání. Dítě může svým názorem rozhodnutí ovlivnit. Před každým důležitým rozhodnutím, které se týká zájmu nezletilého dítěte, rodiče sdělí dítěti podstatné

informace, aby si mohlo na vzniklou situaci utvořit vlastní názor. Dítě by také mělo být informováno rodiči, případně sociálním pracovníkem OSPOD o důsledcích jakéhokoli jeho rozhodnutí v dané věci. Rodiče, případně soud, by měli dát vždy prostor dítěti vyjádřit svůj názor a přání. Jedná-li se o věci, které se přímo dotýkají dítěte, musí soud vždy sledovat a podpořit nejlepší zájem a blaho v jeho prospěch. Zákon také upravuje práva a povinnosti mezi rodiči navzájem. Dohoda rodičů před soudem je akceptovatelná. Zaměřuje se také na práva a povinnosti ke třetím osobám, které se vztahují na zastoupení dítěte jeho rodiči. Rodiče zastupují dítě společně, ale může každý z nich jednat samostatně. (Hrušáková, 2017).

Samozřejmě, že se v praxi můžeme setkat s tím, že rodiče postrádají informace o rodičovské odpovědnosti, o právech a povinnostech k dítěti. V souvislosti s neznalostí zákona se mohou dostat do potíží. V rámci opatrovnického řízení, by měli sociální pracovníci OSPOD rodiče poučit a informovat je o jejich právech a povinnostech k jejich nezletilým dětem. Nastínit jim, jakým nejvhodnějším způsobem by měli posilovat své rodičovské kompetence.

Z uvedeného lze jednoznačně vyvodit, že rodičovská odpovědnost v rozvodovém řízení patří k základním povinnostem rodičů a sehrává velmi důležitou roli.

2.3 Rodičovské kompetence a jejich posilování

Odborná i laická veřejnost používá výraz kompetence. Laická veřejnost spíše používá synonymum pravomoci ve smyslu, kdy se jedinec, v tomto případě rodič, může vyjádřit k určitému problému a tímto je mu také přiznána pravomoc rozhodovat v záležitostech týkajících se jeho dětí. Pro většinu lidí se s tím pojí i výrazy jako vliv, moc nebo autorita. Tím by takto podaný význam kompetence nebyl odbornou veřejností přijatý.

Jestliže kompetence nabydou významu oprávnění či pravomoci jednotlivce, měla by se s rozhodnutím pojít i odpovědnost za výsledky v rozhodovacích procesech. Pojetí pojmu kompetence chápe odborná veřejnost jako „...specifický soubor dovedností, znalostí, zkušeností, metod a postupů, ale i postojů, které jednatel využívá k úspěšnému řešení životních situací, nejrůznějších úkolů, jež mu umožňují osobní rozvoj a naplnění

jeho životních aspirací...“ (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 25). Tuto sadu zdrojů si jedinec rozvíjí, osvojuje v procesech učení a vzdělávání.

Ve slovníku cizích slov znamená kompetentní „*příslušný, povolany, oprávněný, způsobilý*“ (Klimeš, 1985, s. 357). Dle Velkého psychologického slovníku je termín kompetence schopnost, způsobilost nebo kvalifikace (Hartl, Hartlová, 2010). Naopak Sociologický slovník ji definuje jako „*...schopnost zvládnout nějakou činnost nebo situaci, popř. schopnost zařadit nové poznatky do širšího kontextu...“ (Jandourek, 2001, s. 125). Slovníkové definování výrazu kompetence je v souladu s výrokem, že kompetence předpokládá nějakou způsobilost či schopnost, ať již laickou nebo odbornou.*

"Rodičovské kompetence jsou takové schopnosti a dovednosti rodičů, které umožňují dítěti se vyvíjet přiměřeně jeho potřebám ve všech oblastech života. Znamená to, že rodiče sami nebo s podporou dokáží uspokojovat potřeby dítěte v kontextu jeho věku, duševního, mentálního i tělesného vývoje a umožňují/podporují tím optimální rozvoj jeho potenciálu. Základní rodičovskou kompetencí je dítě milovat, a chránit ho před nebezpečím. Základní znaky rodičovských kompetencí jsou: bezpečí, jistota, vřelost, vstřícnost, akceptace (přijetí), respekt, důstojnost, individuální přístup a používání nenásilných výchovných prostředků“ (Právo na dětství, 2018).

Cíle rodičovské kompetence lze vyjádřit takto:

- uspokojit potřeby dětí a dospělých členů rodiny,
- respektovat práva dětí a dospělých,
- správně zohlednit názory a pocity dětí, dospělých a dalších osob, s nimiž jsou v kontaktu (Adams, 2003).

Jakkoli jsou definovány rodičovské kompetence, nejsou vrozené. Rodič může posilovat své rodičovské kompetence, zdokonalovat se v péči o své dítě a podporovat jeho pozitivní rozvoj. MPSV popisuje posilování rodičovských kompetencí jako osvětovou činnost, která je uplatňována při péči o dítě a to praktickým nácvikem dovedností a schopností

rodičů. Za cíl si tato podpora klade prohloubení, upevnění a zkvalitnění rodičovských kompetencí (MPSV, 2008).

V opatrovnickém řízení se soud, pokud je jednání nařízeno tzv. "Cochemskou praxí" neptá, který z rodičů je víc kompetentní, respektive komu se za pomoci svého advokáta podaří před soudem zapůsobit jako více kompetentnímu rodiči. Soudce v tomto případě nevystupuje direktivně a nevyužívá své moci dané státem. Apeluje na rodiče a jejich rodičovské kompetence tak, aby je využili ve prospěch dítěte. V klasickém modelu opatrovnického řízení dávají rodiče odpovědnost za budoucnost dítěte do rukou státu. V rozvodovém řízení v rámci "Cochemské praxe", soud prostřednictvím OSPOD, vrací rodičovskou odpovědnost rodičům. Sociální pracovník vede rodiče k tomu, aby o budoucích podmínkách svého dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů, rozhodli oni sami. Je patrné, že je nesmyslné považovat za kompetentnějšího toho rodiče, který dítěti dokáže obstarat něčeho více než rodič druhý. Ukazuje se, že kompetentní rodič je ten, který se dokáže dohodnout na blahu dítěte v rozvodovém řízení (Jürgen, 2010).

Je potřeba zdůraznit, že nezletilé dítě v době, kdy se jeho rodiče rozvádí, není vybaveno psychologicky, sociálně ani komunikačně na to, aby mohlo jasně za sebe říct, co si opravdu přeje. Ocítá se v emočně náročné a konfliktní situaci, prakticky bez pomoci a je od něho žádáno, aby uvažovalo a jednalo na úrovni dospělého. Dítě v takto těžké, emočně vypjaté situaci rozvádějících se rodičů, často trpí pocitem viny. Je donuceno, aby se přimklo k jednomu z rodičů, a zároveň trpí zármutkem ze ztráty druhého rodiče (Servis vztahů, 2019).

Průběh rozvodového řízení jednoznačně ukazuje na to, že někteří rodiče rodičovskými kompetencemi falešně argumentují, ale ty jim chybí a většinou jim nebyly vlastní ani v době manželského vztahu.

3 Rozvod a jeho nejčastější příčiny

Třetí kapitola diplomové práce se věnuje definování rozvodu a jeho nejčastějším příčinám z pohledu autorů a dané legislativy. Pro pochopení kontextu budou uvedeny příčiny rozvodu, které jsou nejčastější. Dále se práce bude zabývat tím, jak soudy posuzují, zda je rodina funkční či naopak. Je zjevné, že o rozvodu a následné péči rozhoduje soud s přihlédnutím k názoru opatrovníka dítěte, jeho rodičů a přání nezletilého dítěte. Následně budou přiblíženy související formy péče o dítě ohrožené nepříznivou situací, v rozvodovém řízení rodičů.

3.1 Příčiny rozvodu

Stejně starou institucí, jako je manželství samo, je i rozvod manželství. Historicky byla problematika rozvodu manželství řešena různě. Zejména pak kultury křesťanství umožňovaly rozvod manželství jen výjimečně. Samozřejmě se toto odrazilo na právním vědomí lidí. Dosud často přežívá představa, že existují zákonem definované důvody rozvodu. V naší současné společnosti již není brán rozvod jako nic neobvyklého, protože počty rodin, které se rozvádí, jsou vysoké. Samotný rozvod je složitý právní, etický a společenský problém. Přesahuje z oblasti rodinného práva i do dalších oblastí. Dotýká se nejen života manželů, jejich majetkových poměrů, ale především jejich vlastních dětí. Dále pak jejich kulturních a náboženských zvyklostí rodin a celých společností (Francová, Dvořáková, Závodská, 2018).

Od konce 20. století rozvodovost v České republice a v západních zemích výrazně stoupla. Pro mnohé páry je rozvod únik z nekomfortní situace, namísto toho, aby se k řešení rodinného konfliktu postavili "čelem". Přes to všechno se jedná o jednu z nejnáročnějších životních situací. Autoři Matoušek, Kodymová, Koláčková (2005) popisují rozvod jako poškození všech spojení či absolutní zánik, který mezi ženou a mužem kdy vznikl. To je důvod rozvodového utrpení, kdy je nejvíce frustrováno dítě rozvádějících se rodičů, protože v mnoha případech se stává objektem jejich soubojů a sporů. Matoušek (2015) uvádí, že rozvod je určitým způsobem náročnější situace

než úmrtí partnera. Partner po rozvodu nezmizí a může pro někoho být i živou připomínkou osudového fiaska. Přehnaný fyzický odpor k bývalému partnerovi může vést k neovladatelnému vzteku, pomstě, pokusům o sebevraždu, dokonané sebevraždě nebo vraždu. V případě, kdy rodiče nejsou schopni se mimosoudně domluvit, u koho bude dítě v péči, musí být do situace zapojen soud. Ten musí objektivně posoudit zájem dítěte a následně upravit u koho bude nezletilé dítě v péči, případně kdy se bude stýkat s druhým rodičem.

Matoušek a Palzarová (2016, s. 15) na charakteristiku rozvodu nahlíží tímto pohledem: „... *právní, respektive faktické ukončení soužití dospělých partnerů, které znamená rozpad rodiny. Klade před dospělé i děti nárok vyrovnat se s řadou stresorů, což je dlouhodobý proces. U určité části dospělých dostává rozvod/rozchod podobu destruktivní „války“, do níž jsou vztahovány všechny subjekty, s nimiž rozcházející se dospělí přicházejí do styku. V těchto případech se stává polem střetu také způsob další péče*

o děti...“. Následně o rozvodu manželství rozhoduje soud podle NOZ č. 89/2012 Sb. v platném znění, § 755, odst. 1 "*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení*".

Důvodů, proč se manželé rozvádějí je hned několik. Nejčastější příčiny, se kterými se odborníci v poradnách setkávají, velmi přehledně popsala Špaňhelová (2010):

- První příčinou bývají časté spory a hádky. Rodiče se od sebe vzdalují, nemohou najít společnou řeč, nemohou se na čemkoli dohodnout. Ztrácí o sebe zájem, netráví spolu volný čas či společnou dovolenou. To vše se projevuje ve vzájemném sporu, kdy na sebe křičí, obviňují se. Konflikty mohou přerůst do takového stavu, kdy křičí i na své děti, což u nich způsobuje nejistotu, pocity strachu, úzkosti, vztek, pláč apod. Po čase tyto spory vyústí do fáze, kdy jsou rodiče na sebe alergičtí a rozhodnou se od sebe odejít.
- Druhou příčinou může být týrání psychické, fyzické, sexuální týrání nebo zanedbávání. Týrání jakéhokoli charakteru je vědomé ale i nevědomé nebo náhodné, v naší společnosti nepřijatelné a odmítavé. Lze však takovému chování

předcházet. Následky na dítěti po každém typu násilí jsou obrovské a většinou na celý život. Míra následků na dítěti záleží nejvíce na jeho věku, na míře použitého násilí a na tom, jak je dítě schopno se vyrovnat se stresem (Kalibová, Kaliba, 2014).

- Poslední nejčastější příčinou bývá nevěra. Pokud je jeden z rodičů tomu druhému nevěrný, naruší se mezi nimi důvěra. Rodiče si poté nejsou schopni odpustit a vzájemná důvěra se ztrácí. Podvedený rodič z takového zjištění bývá většinou smutný, rozčarovaný. Cítí buď stesk, nebo vztek na toho druhého. Toto napětí v rodině se odráží na jejich dětech, které vnímají napětí a neklid. Mají pocit provinění a nejistoty (Špaňhelová, 2010).

Pokud manželé dojdou k názoru, že si chtějí podat návrh na rozvod, soud v rozvodovém řízení nezkoumá pouze hloubku manželského rozvratu, ale i jeho trvalost, zejména jednali se o manželství s dětmi. Soud je ze zákona povinen zjišťovat, zda manželství není přes všechna nedorozumění přece jen schopno plnit alespoň jednu ze svých funkcí a to společnou péči o nezletilé děti, nebo vytvářet svým dětem vhodné a bezpečné prostředí. Jestliže se prokáže, že alespoň jedna z funkcí je zachována, je považováno manželství za funkční. Myslí se tím společná domácnost, intimní soužití, společná péče o děti. Soud v tomto případě může dojít k závěru, že není rozvrat manželství neodčinitelný a je zde naděje úplného obnovení manželství. V takovémto případě může soud žalobu zamítnout. Soud se právem domnívá, že zachování manželství rodičů bude pro nezletilé děti přínosem (Francová, Dvořáková, Závodská, 2018).

Příčiny rozvodu jsou většinou známou skutečností, ale nejisté zůstávají jeho následky, kterými je vždy nepříznivě zasaženo dítě, ať již citově, materiálně, a bohužel někdy i psychicky. Pracovník OSPOD svým působením na rodiče vyvíjí maximální snahu rozchodu zabránit a tím především ochránit dítě.

3.2 Formy péče

O formě následné péče dítěte před rozvodem rodičů rozhoduje soud. Nezletilé dítě může být svěřeno do péče výlučně jednoho z rodičů, do střídavé péče, společné péče rodičů,

nebo do péče jiné osoby. Soud rozhoduje především dle NOZ č. 89/2012 Sb. tak, aby rozhodnutí bylo v zájmu dítěte. Také soud lpí na tom, že dítě má právo na péči obou rodičů a zároveň na pravidelný kontakt s oběma rodiči. Dále soud při rozhodování přihlíží na to, jaký vztah má dítě ke každému z rodičů, sourozencům, k prarodičům a jiným blízkým osobám. Soud také bere zřetel na to, u kterého rodiče bude mít dítě lepší předpoklady k citovému, zdravému, rozumovému a úspěšnému vývoji.

Pokud je dítě svěřeno soudem do výchovy jednoho z rodičů, většinou se dítě setkává s druhým rodičem v určeném čase, zpravidla 1x za 14 dní o víkendu nebo případně tak, jak se rodiče společně dohodnou mezi sebou. Tato forma styku, tedy jednou za 14 dní, je nejčastějším řešením styku nepečujícího rodiče s nezletilým dítětem. Statistiky ukazují, že je více případů, kdy je dítě svěřeno do péče matky. Tím, že je dítě v péči jednoho z rodičů, neomezují se tím rodičovská práva či povinnosti druhého rodiče k nezletilému dítěti. Oba rodiče mají právo se podílet na výchově dítěte a i nadále oba zůstávají zákonnými zástupci dítěte (Novák, Průchová, 2007).

Pokud se rodiče ve výchově pravidelně střídají, hovoříme o střídavé péči. U této formy péče, ve většině případů, má dítě dva domovy. U dítěte, které přejíždí po stanovené době (dohoda rodičů, rozsudek soudu) od jednoho rodiče k druhému, se může objevit zmatek, únava, nepřizpůsobivost, nesoustředěnost, deprese, vina a jiné pocity. U střídavé péče je tedy velmi důležitá komunikace rodičů mezi sebou. Komunikace však není jediný faktor, na kterém záleží. Rozhoduje i vzdálenost mezi bydlišti rodičů. Je nutné, aby dítě navštěvovalo jednu školu, stejné mimoškolní aktivity, mělo stejné kamarády. Výhodou je, že dítě tráví čas s oběma rodiči stejně (Špaňhelová, 2010).

Pokud rodiče po rozvodu zůstali společně žít ve stejném bytě či domě a zachovali určitý model společného hospodaření ve vztahu ke svým nezletilým dětem, hovoříme o společné péči. Soud v tomto případě nerozhoduje autoritativně, neboť dle § 907 odst. 1 NOZ č. 89/2012 Sb. výslovně stanovuje podmínku předem daného souhlasu obou rodičů. Dohodu rodičů může soud schválit za předpokladu, že rodiče budou dohodnuti vedle společné péče i na výživném. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že společná péče bohužel v praxi není příliš obvyklá, i když se jeví jako nejlepší zájem a potřeba dítěte.

Rozhodnutí soudu o formě péče je zásadní, ale nezaručuje jeho fungování. V takových případech většinou pomáhá pracovník OSPOD, nebo opětovně se jednání vrací k soudnímu jednání.

4 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

V této kapitole bych poukázala na orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je stálým účastníkem v řízeních týkajících se úpravy poměrů k nezletilému dítěti v rozvodovém řízení rodičů a také v jakémkoliv zastupování práv nezletilých dětí. Předmětem této kapitoly je role OSPOD v rozvodovém řízení rodičů, dále se pak budu věnovat metodám jednání s rodiči v rozvodovém řízení a na závěr jak probíhá sociální práce s rodinou, kdy má OSPOD specifickou roli jako subjekt v interdisciplinární spolupráci.

4.1 Role OSPOD v rozvodovém řízení

Orgány, které zajišťují sociálně-právní ochranu dětí, jsou obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, krajské úřady, MPSV. Úřad pro mezinárodní ochranu dětí, který poskytuje právní ochranu dětí ve vztahu k cizině. Je třeba od těchto orgánů odlišit další subjekty, které jsou pověřeny zajišťováním sociálně-právní ochrany dětí. Těmito pověřenými subjekty jsou obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další fyzické a právnické osoby, tzv. pověřené osoby (Špeciánová, 2007).

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je úřad, který se stará o to, aby nedocházelo k narušení výchovy dítěte v situaci, kdy se rodiče rozvádí. Zastupuje zájmy dítěte v soudních řízeních v rámci rozpadu rodiny, dochází-li k závažným sporům. OSPOD je orgánem veřejné moci, jehož veškerá činnost podléhá jedinému a to zájmu a blahu dítěte, ochraně rodičovství a rodiny. S tím souvisí vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči (Šance dětem, 2018).

Je důležité zmínit, že novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 401/2012 Sb., došlo ke změně zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Novela, která byla přijata koncem roku 2012, zdůrazňuje právo dítěte vyrůstat v jeho rodinném prostředí a zároveň vnesla nové nástroje do sociální práce (TRIADA – Poradenské centrum, 2012). V Úmluvě o právech dítěte je deklarováno,

že nezletilé dítě má právo na pravidelný osobní styk s oběma rodiči. K omezení styku může dojít pouze v případech, kdy jeden z rodičů dítě fyzicky nebo svým chováním ohrožuje a tím ohrožuje i jeho psychosociální vývoj. Jak již bylo zmíněno, o úpravě poměrů nezletilých dětí s rodiči po rozvodu rozhoduje pouze soud. Pracovníci OSPOD sledují situaci a mají možnost dělat kroky, které vedou ke zlepšení situace mezi rodiči. Mezi taková opatření patří např. pohovor s rodiči, popřípadě i s dítětem (Novák, Průchová, 2007).

OSPOD k dosažení nejlepšího zájmu dítěte respektuje postup podle Maslowovy pyramidy potřeb, tj. od základní fyziologické potřeby, přes potřeby týkající se bezpečí, jistoty, lásky a uznání až po potřebu seberealizace. V této pyramidě je potřeba postupovat od spodního patra postupně k nejvyššímu. Je potvrzeno, že pokud se dítě nebude cítit v bezpečí, nemůže se naplňovat vyšší patro - láska a sounáležitost. Naopak, když se dítě cítí v bezpečí, může se u něho začít projevovat poznávání, učení se, nebo potřeba uplatňovat své vlohy a schopnosti. Pokud dítě prožije klidné dětství, nechybí mu základní zajištění, láska rodičů a úcta okolí (potažmo sebeúcta), získává pak předpoklady k úspěšnému rozvoji (Kopřiva, 2008).

Při pohovoru s rodiči nezletilého dítěte klade opatrovník otázky rodičům, aby zjistil informace o situaci v rodině, které jsou důležité pro zdravý vývoj a blaho dítěte. Například: kdo dítě připravuje do školy, který z rodičů spolupracuje se školou, kdo

a jakým způsobem tráví s dítětem volný čas, víkendy, prázdniny, kdo se o dítě stará, když je nemocné, kdo se stará o základní domácí práce, jakou výchovu který rodič upřednostňuje, a jaký vztah má dítě s prarodiči. Nejdůležitější otázkou, která by měla při pohovoru opatrovníka s rodiči určitě zaznít je, zda rodiče s dítětem o rozvodu již mluvili, jakým způsobem byl rozvod dítěti oznámen a jaká byla reakce dítěte na tuto skutečnost, tj. jak ji přijalo (Matoušek a kol., 2015).

Pracovníci OSPOD jsou v průběhu rozvodového řízení rodičů povinni jednat s maximálním zřetelem na dítě, zastupovat jeho zájmy a vést rodiče k urovnání vztahu, nebo ke klidnému rozchodu.

4.2 Metody v rozvodovém řízení rodičů

Jednou z hlavních metod v rámci rozvodového řízení rodičů je rodinná mediace. Mediace nabízí řešení konfliktů v rámci rozvodové a porozvodové péče, kde je předním hlediskem zájem dítěte, které je vystaveno nepříznivým důsledkům rozpadu rodiny. V této nepříznivé situaci je třeba pomoci rodičům, aby opět našli společnou řeč v zájmu svého dítěte a nezneužívali dítě jako předmět své válečné taktiky, které za spory svých rodičů nemůže. Dítě rozvodové řízení rodičů především citelně prožívá a je psychicky zasaženo. Na nezletilé dítě, které doposud žilo v harmonickém rodinném prostředí, trávilo většinu času, získávalo prvotní životní zkušenosti, dávalo mu bezpečí domova, stabilitu, kontinuitu, působí náhlá změna depresivně a pesimisticky a tím může dojít k ohrožení zdravého vývoje a osobnosti dítěte pro budoucí život. Elementárním negativním důsledkem pro dítě je ztráta blízkosti jednoho z rodičů. Nejčastějším předmětem v rámci rodinné mediace je elementární aspekt rozvodu na kvalitu rodinných vztahů, snažící se tyto důsledky postupně vyloučit (Holá, 2014).

Rodinná mediace je pro rozvádějící se rodiče velmi užitečná, zvláště v případě, že chtějí řešit rozvod dohodou. Mediaci lze taktéž využít i po rozvodu, pokud mají rodiče po rozvodovém řízení nějaké nedořešené spory. Teyber (2007) uvádí, že mediaci lze charakterizovat jako zprostředkované jednání, kterého se účastní nestranný mediátor/prostředník. Mediace selhává v případě, pokud jeden z rodičů je závislý na alkoholu, omamných látkách, nebo se dopouští fyzického násilí na druhém rodiči dítěte. Matoušek a kol. (2015) ve své knize uvádí pět fází, ve kterých se nejčastěji odehrává mediace. Jedná se o zahájení mediace, určení témat, zájmů, vzájemného porozumění, vytváření a vyjednávací fáze, sepsání dohody a rozloučení.

Pro rodiče v rozvodovém řízení je smysl k vyřešení složitých problémů a sporů spojených s rozvodem, jedna z nejlepších mimosoudních metod rodinná mediace. Z hlavních důvodů, proč si vybrat dohodu před rozvodem je ten, že rozvodové řízení pak probíhá s menšími emocemi, konflikty a stresově méně zatěžuje rodiče i dítě. Rozvodové řízení zpravidla prohlubuje vztek, nepřátelství, nedůvěru mezi rodiči, což se následně odráží v problémech s adaptací u dětí. Pro výběr dohody mezi rodiči

můžeme jako další důvod uvést důvod finanční, protože rodinná mediace, je levnější, než soudní řízení.

V neposlední řadě lze zmínit, že dohodu, kterou rodiče uzavřeli v rámci rodinné mediace, je pružnější, než soudem nařízené jednání (Teyber, 2007). Smith (2004) ve své knize uvádí další výhody zprostředkování dohody rodinnou mediací. Jedna z nich je, že se při rodinné mediaci neřeší, kdo nese vinu na rozvodovém řízení. To znamená, že pro všechny zúčastněné je celá situace a to především pro dítě, méně zatěžující a stresující. V rámci mediace je velká pravděpodobnost, že rodiče dojdou ke kompromisu, k danému řešení co se týče styku a péče o své dítě,lepší se komunikace mezi rodiči. O službách poradců a mediátorů se rodiče dozvídají z mnoha zdrojů. Jako první tuto informaci poskytují sociální pracovníci OSPOD, dále soudci nebo se o ni zajímají rodiče sami.

Při rodinné mediaci je velmi zásadní, aby mediátor byl nestranný. Což je pro mediátora v některých případech obzvláště těžké, když je jeden z partnerů výřečnější než druhý. Nejhlavnějším úkolem mediátora je dát partnerům možnost, aby hledali vlastní řešení svých sporů. Není vhodné, aby jim nepřímo něco navrhoval nebo naznačoval, co mají rodiče nezletilého dítěte dělat (Smith, 2004). Ve své knize Teyber (2007) také popisuje vlastnosti mediátora. Uvádí, že má mít znalosti z psychologie, rodinného práva, měl by ovládat i vyjednávací techniky a neměl by nikoho obviňovat. Mediátor při mediaci nezastupuje ani jednu stranu, není náhradou advokáta. Mediátor pomáhá rodině

s definováním sporných otázek. Jeho snahou je, aby rodiče pochopili potřeby svého dítěte. Cílem mediátora je dosažení takové dohody, aby byla v nejlepším zájmu všech zúčastněných, ale konečné rozhodnutí zůstává na rodičích. Usměňuje komunikační proces tak, aby každý měl možnost říct svůj názor, a pomáhá s vytvářením rodičovských plánů.

K mediaci rodiče přistupují dobrovolně. Mediaci vede nestranný mediátor ve snaze dosáhnout kompromisního řešení pokojnou cestou s maximálním zájmem ochránit dítě, před nepříznivými vlivy v rozvodovém řízení.

4.3 Sociální práce s rodinou

Rozvodové řízení ve většině případů probíhá v napjaté atmosféře a neobjede se bez konfliktů. Rozvody, které probíhají smírně a končí partnerskou dohodou, jsou spíš výjimkou. Protože pro rodiče je tato nová životní situace vypjatá a nemohou-li docílit vzájemné dohody, musí nastoupit třetí strana, většinou soud. Soudci se v začátku rozvodového řízení snaží svoji autoritou výchovně působit na rodiče i za pomoci odborníků. Advokáti mají snahu rodiče usměrnit a vést ke vzájemné dohodě a smíru, neboť se rozvod dotýká dítěte. Nejhorší situace nastává, když rodiče vezmou dítě jako své rukojmí a používají ho při rozvodovém řízení k řešení svých problémů. V takovém případě by měl soud řešit jejich spory vždy v zájmu dítěte.

Pracovníci OSPOD vstupují do rozvodového řízení s rozhodnutím spor s rodiči urovnat, nebo alespoň zmírnit. Rodiče se mnohdy mylně domnívají, že pracovníci OSPOD mohou zásadně ovlivnit rozhodování soudu. Snaží se pracovníka OSPOD ovlivnit nepravdivými informacemi a účelově tak získat jejich zájem a ochotu ve svůj prospěch. Spolupráce rodičů a OSPOD nemá oporu v zákoně. (Rogalewiczová, Killarová, 2015)

Základem řešení sporů v rozvodovém řízení musí být snaha všech zúčastněných stran nepříznivou situaci změnit, zmírnit a případně vyřešit v nejlepším zájmu dítěte a pro jeho blaho.

Rogalewiczová, Killarová (2015) dodává, že řada pracovníků z různých oblastí sociálních služeb při své práci a rozhodování používají metodu „Cochemské praxe“, která zákon neporušuje a proto může přispět k řešení problému. Konec rozvodového řízení musí respektovat zájmy dítěte a rodiče, měli by spolupracovat na základě oboustranně přijaté dohody. Svým vztahem a problémy nesmí dítěti ztěžovat život a musí si být vědomi, že dítěti nebudou ubližovat. Musí vyvinout maximální snahu, aby se k sobě chovali slušně a vycházeli spolu jako přátelé. Potom rozvodové řízení končí sice rozchodem rodičů, ale dítě má záruku, že o žádného z nich nepřijde a nedojde k přerušení vazeb dítěte na prarodiče a další lidi, s kterými se doposud stýkalo.

Podle Klimeše (2015) metoda „Cochemské praxe“ je založena na vzájemné spolupráci všech zúčastněných rozvodového řízení s využitím jednotlivých metod, které vedou

k příznivému vyřešení celého sporu. Cílem je dosáhnout usmíření rodičů na takovou úroveň, aby jednali v nejlepším zájmu a prospěchu dítěte, které je rozvodovým řízením nejvíce postiženo. „Cochemská praxe“ má v rozvodovém řízení rodičů pomoci obnovit jejich komunikaci a pokud možno získat i vzájemný respekt. Tím je vytvořen předpoklad pro pozitivní výkon společné rodičovské odpovědnosti. „Cochemská praxe“ není pro některá rozvádějící se manželství vhodná. Někdy může selhat a to především:

- u těžce psychopatologicky a morálně narušených jedinců - stačí jeden z páru (zejména extrémní poruchy osobnosti čili psychopatie),
- u těch rodičů, kteří jsou již deformovaní dlouhodobým a neřešeným bojem o dítě,
- tam, kde ji někteří z profesionálů ignorují či přímo sabotují,
- kde úřady operativně neřeší vznikající problémy,
- v případech, když systém netrestá ty, kteří se jej snaží zničit nebo narušit.

Z těchto výše uvedených důvodů je nejvhodnější, pokud to nepříznivá situace v rozvodovém řízení umožňuje, poskytnou služby OSPOD oběma rodičům současně. Tak rodiče dostanou informace stejné kvality a významu. Působení pracovníků OSPOD může vést k tomu, že rodiče dojdou ke vzájemné dohodě. Rodiče nemají sice shodu na výsledku rozvodového řízení, ale jsou ochotni najít, nebo hledat shodu na způsobu řešení navazujících situací. Při hledání této shody pracovník OSPOD využívá interdisciplinární spolupráce, vhodné formy komunikace, mediace, názorů odborníků dané oblasti, dále využívá služeb různých organizací a především „Cochemské praxe“ směřovat nestranně rodiče ke vzájemné dohodě. V případě, že některý z rodičů tento postup nerespektuje, potom pracovník OSPOD, který je jmenován soudem jako opatrovník dítěte, může na základě usnesení soudu, využití těchto nástrojů rodičům nařídit. Nedojde-li ani následně k dohodě s konečnou platností rozhoduje soudní řízení. Soud především při svém rozhodování musí brát zřetel na budoucí život a rozvoj dítěte. Pro dítě je nejvýhodnější situace, když o jeho budoucím životě, po rozvodovém řízení, budou ve vzájemné shodě rozhodovat rodiče. Pro dítě je tato skutečnost nejpříjemnější (Brzobohatý, Círbusová, Rogalewiczová, 2015).

Pracovníci OSPOD musí při rozvodovém řízení přezkoumat hloubku rozvratu v rodině a navrhnout další možnost fungování manželství včetně dopadu na dítě. Prokáže-li pracovník OSPOD a následně soud, že není rozvrat manželství neodlučitelný a je-li naděje na obnovení vztahu, rozvodové řízení soud ukončí, protože zachování funkčního manželství je pro dítě příznivé.

Rozchodem rodičů nelze zaručit, že dítě se s novou situací vyrovná a že rozchod nezanechá na dítěti následky. Dosáhnou-li rodiče v rozvodovém řízení dohody a po uklidnění emocí i přátelský vztah, pak tato skutečnost přináší pro dítě naději, že jeho další vývoj nebude rozchodem narušen.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol.

- První kapitola se věnuje dítěti v rozvodovém řízení, které prochází s rodiči všemi fázemi rozvodu. S rozvodem rodičů se dítě většinou těžko vyrovnává a může jej nepříznivě ovlivnit. Nezletilé dítě musí být v průběhu rozvodového řízení chráněno před negativními vlivy, které ovlivňují jeho fyzické a duševní zdraví. Má právo na materiální zaopatření a zajištění plnohodnotného života. Nejlepší zájem dítěte vychází především z Národního akčního plánu vydaného MPSV a Úmluvy o právech dítěte. Za nejlepší zájem dítěte je považováno uspořádání jeho životní situace, které umožní trvale, smysluplně uspokojovat dítěti základní životní potřeby. Pro dítě ohrožené rozvodem je rozchod rodičů velmi citlivou záležitostí, prochází životní krizí a je proto nutné s dítětem komunikovat, vysvětlovat a to přiměřeně k jeho věku a zralosti. Aby negativní dopady byly na dítě minimalizovány, je důležitá pomoc pracovníka OSPOD.
- Druhá kapitola je zaměřena na rodinu, její funkci a především, aby rodiče si byli plně vědomi své rodičovské odpovědnosti. Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů směřující k dítěti, tj. vyživovací povinnost, stanovit pravidla pro péči určenou soudem a dbát na to, aby byl respektován vlastní názor dítěte na nově vzniklou

situaci. Rodiče musí vytvářet prostředí, které dítěti dává jistotu, pocit lásky a zajišťuje osobní potřeby pro jeho další zdravý vývoj.

- Třetí kapitola se věnuje definování rozvodu a jeho nejčastějším příčinám, kterými jsou spory a hádky, psychické, někdy i fyzické týrání a nevěra jednoho z rodičů. Formu péče, tj. kterému z rodičů bude svěřeno dítě do péče, rozhoduje soud. Dítě má právo na péči obou rodičů a zároveň na pravidelný kontakt s nimi. O střídavé péči se hovoří tehdy, pokud se rodiče o dítě pravidelně střídají. Pokud rodiče po rozvodu žijí ve společné domácnosti a určili si pravidla vzájemného vztahu k dítěti, jedná se o společnou péči.
- Čtvrtá kapitola hodnotí práva a povinnosti pracovníků OSPOD v opatrovnickém a rozvodovém řízení rodičů a to zejména v zastupování zájmu a práv dítěte před rodiči a soudem. S rodiči trvale komunikuje, pomáhá jim sestavit „Rodičovský plán“ a snaží se uzavřít dobrovolnou dohodu bez účasti soudu. V rozvodovém řízení používá pracovník OSPOD metodu mediace, „Cochemské praxe“, doporučuje návštěvu odborných pracovníků a využívá jejich služeb, aby manželé dokázali najít shodu při řešení sporů. Sociální pracovník je soudem jmenován jako kolizní opatrovník dítěte v rámci rozvodového řízení rodičů. Dbá na to, aby byly vždy zajištěny práva a nejlepší zájem dítěte.

5 Výzkumná část

Diplomová práce poukazuje na děti ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů. Všichni vnímáme, jak je psychicky náročné zvládnout rozpad rodiny a to jak pro rodiče, tak i pro jejich děti. Je velmi důležité, aby děti věděly o tom, co se děje v rodině. Rodiče by měli s dětmi mluvit o nastalé situaci a zajímat se o jejich názor s kým chtějí bydlet po rozvodu rodičů. Rodiče by měli informovat své dítě, kde bude bydlet matka a kde bude bydlet otec po rozvodu. Měli by se společně domluvit, u koho bude dítě v péči, kdy a jak často se bude stýkat s druhým rodičem. V této nepříznivé situaci je potřeba s rodinou pracovat tak, aby si rodiče uvědomili své rodičovské kompetence a rodičovskou odpovědnost ke svým dětem. Z tohoto důvodu je důležité zjistit, jakým způsobem OSPOD pracuje a může v rámci opatrovnického řízení minimalizovat negativní dopady na dítě ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů.

5.1 Cíl výzkumu a dílčí cíle

Hlavní výzkumná otázka si klade za cíl zjistit, jaké způsoby práce OSPOD využívá v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů. Český statistický úřad uvádí, že v dnešní době se rozvádí vysoké procento manželství. Společnost si na tento trend již bohužel zvykla a bere rozvod, jako normu. Je proto důležité minimalizovat negativní dopady na dítě, které je ohrožené nepříznivou situací v rámci rozvodového řízení rodičů.

K naplnění hlavního cíle, byla diplomová práce rozdělena do dalších čtyř dílčích výzkumných otázek, viz transformační tabulka č. 1.

První DVO se snaží zjistit, jak sociální pracovníci vnímají nejlepší zájem dítěte v rozvodovém řízení. Druhá DVO zjišťuje, jaké jsou možnosti OSPOD a jakým způsobem může ochránit nejlepší zájem dítěte. Třetí DVO zjišťuje, jaké jsou nejvhodnější metody v rozvodovém řízení, abychom chránili právo a nejlepší zájem dítěte. Čtvrtá DVO je zaměřena na to, jakým způsobem nejlépe rozpoznat názor dítěte v průběhu rozvodového řízení.

5.1.1 Transformační tabulka

Transformační tabulka dává přehled uspořádání hlavního cíle výzkumu rozděleného do čtyř dílčích výzkumných otázek, včetně zdroje a způsobu zjišťování tazatelských otázek.

Tabulka č. 1: Transformační tabulka

<i>Hlavní cíl výzkumné otázky (HVO)</i>			
<i>Zjistit, jaké způsoby práce OSPOD využívá v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů</i>			
<i>Dílčí výzkumné otázky (DVO)</i>	<i>Způsob zjišťování</i>	<i>Zdroj zjišťování</i>	<i>Tazatelská otázka (TO)</i>
<i>DVO1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají nejlepší zájem dítěte v rozvodovém řízení</i>	<i>Polostrukturovaný rozhovor</i>	<i>Informanti - sociální pracovníci OSPOD</i>	<i>TO1: Jakým způsobem vnímáte nejlepší zájem dítěte?</i> <i>TO2: Jakým způsobem posuzujete rodičovské kompetence?</i> <i>TO3: Jak podporujete rodičovské kompetence?</i>
<i>DVO2: Zjistit, jaké jsou možnosti OSPOD a jak ochránit nejlepší zájem dítěte</i>	<i>Polostrukturovaný rozhovor</i>	<i>Informanti - sociální pracovníci OSPOD</i>	<i>TO4: Jaká je role sociálního pracovníka v rozvodovém řízení?</i> <i>TO5: Jaké mají sociální pracovníci možnosti ochrany v nejlepším zájmu dítěte?</i>

			<i>TO6: Jaké subjekty mohou pomoci rodině?</i>
<i>DVO3: Zjistit, jaké jsou nejvhodnější metody v rozvodovém řízení, abychom chránili právo a nejlepší zájem dítěte</i>	<i>Polostrukturovaný rozhovor</i>	<i>Informanti - sociální pracovníci OSPOD</i>	<p><i>TO7: Jakých metod využívá sociální pracovník v rámci rozvodového řízení?</i></p> <p><i>TO8: Jakou metodu sociální pracovník v případě uplatnění více metod obvykle preferuje?</i></p> <p><i>TO9: Jaká je role sociálního pracovníka v případě podpory při adaptaci rodiny na rozvodovou situaci?</i></p> <p><i>TO10: Jak sociální pracovník vnímá reflexi rodičů v rámci pomoci v rozvodovém řízení?</i></p> <p><i>TO11: Jak sociální pracovník hodnotí způsoby práce mezi jednotlivými kolegy?</i></p> <p><i>TO12: Jak sociální pracovník hodnotí důležitost pomoci v rámci</i></p>

			<i>rozvodového řízení rodičů?</i>
<i>DVO4: Zjistit, jakým způsobem nejlépe rozpoznat názor dítěte v průběhu rozvodového řízení</i>	<i>Polostrukturovaný rozhovor</i>	<i>Informanti - sociální pracovníci OSPOD</i>	<i>TO13: Jak je důležitá participace okolních subjektů v rámci rozvodového řízení?</i> <i>TO14: Jakým způsobem nejlépe zjistit názor dítěte?</i> <i>TO15: Kde nejčastěji rozhovor probíhá v rámci rozvodového řízení?</i>

Zdroj: Vlastní

5.2 Výzkumná metoda a její technika

K vlastním cílům práce byl zvolen kvalitativní výzkum, který umožňuje získat výzkumníkovi hlubší a detailnější data, která jsou vhodná k získávání souvislých informací o jevech, o nichž zatím data neexistují (Strauss, Corbin, 1999). Flexibilitu dotazování umožňuje především kvalitativní výzkum. Zatímco na počátku jsou stanovené výzkumné otázky, na které se mohou vázat další doplňující otázky. Součástí tohoto typu výzkumu jsou i písemné poznámky výzkumníka, verbální i neverbální projev informantů při kladení otázek, prostředí, ve kterém se informanti nacházejí apod. (Hendl, 2005). Toto vše bylo hlavním důvodem, proč byl zvolen právě kvalitativní výzkum.

U kvalitativního výzkumu byla zvolena metoda rozhovorů. Konkrétně polostrukturované rozhovory, které se dle momentální situace a potřeb výzkumníka daly pozměňovat a upravovat. Výhody jsem spatřovala hlavně v možnosti doptávání se na danou problematiku, upřesnění otázky, lepšímu porozumění odpovědi apod. (Miovský, 2005).

Předností polostrukturovaného interview spatřuji v pokládání otázek dle situace, neboť zde je možnost změny otázek. Některé otázky bylo možné přeskočit či dokonce vynechat, pokud na ně dotazovaný již v předchozí otázce odpověděl. Informanti dostali dostatečný prostor k vyjádření všech svých myšlenek a mohli se více rozhovořit na dané téma, který soubor otázek nezahrnoval. Otázky v realizovaném výzkumu byly otevřené.

Rozhovory jsem prováděla s pracovníky OSPOD z různých okresů. Bylo to z toho důvodu, že jsem chtěla zkoumat práci sociálních pracovníků z jiných pracovišť v rámci rozvodového řízení rodičů, kteří jsou soudem ustanoveni kolizním opatrovníkem dítěte u jiného okresního soudu. Jednalo se o sociální pracovníky, kteří pracují na OSPOD a jsou zaměstnanci městského úřadu v Chrudimi, Magistrátu města Pardubic a městského úřadu Litomyšl, které příslušný OS ustanovuje jako kolizní pracovníky v jednotlivých rozvodových řízeních.

5.3 Soubor informantů

Soubor informantů byl vybrán účelově, jelikož výběr výzkumníka je založen pouze na úsudku o tom, co by mělo být pozorováno a také o tom, co je možné pozorovat (Disman, 2011). Předmětem tohoto výzkumu bylo zjistit, jaké způsoby práce využívá OSPOD

v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů. Vzorek informantů byl vybrán konkrétně za současné nepříznivé epidemiologické situace. Není proto možné, vzhledem k malému vzorku informantů, zjištěné výsledky ve větší míře generalizovat, což ale neznamená, že nemají význam.

Celkem bylo osloveno šest informantů, ze tří různých pracovišť OSPOD. Vždy dva z jednoho oddělení OSPOD, a to z Pardubic, Chrudimi, Litomyšle, což bylo hlavním kritériem výběru. Viz níže tabulka č. 2. Na otázky mi odpovídaly vždy ženy, protože ony převážně pracují na pozici terénního sociálního pracovníka, který je ustanoven soudem jako kolizní opatrovník dítěte. Muži pak převážně vykonávají práci sociálních kurátorů pro ochranu dětí a mládeže, nebo zastávají vedoucí pozice.

Tabulka č. 2: Soubor informantů

<i>Označení infomanta (I)</i>	<i>Oblast působení</i>	<i>Pohlaví</i>	<i>Praxe (let)</i>
I1	Chrudim	Žena	2
I2	Chrudim	žena	1,5
I3	Pardubice	žena	20
I4	Pardubice	žena	15
I5	Litomyšl	žena	22
I6	Litomyšl	žena	8

Zdroj: Vlastní

5.4 Realizace výzkumu a jeho výzkumné prostředí

Jednotlivé rozhovory byly tvořeny několika na sebe navazujícími fázemi. První fáze zahájení, kdy jsem nejprve položila otázku mimo téma a to pro navázání příjemné atmosféry. Dále jsem se snažila o vyjasnění kontextu a zároveň seznámit s pravidly rozhovoru. Druhou následující fází byl průběh, při kterém jsem pokládala otázky informantovi,

a poté bylo následné naslouchání informanta. Třetí závěrečnou fází byl záznam a průběh rozhovoru.

Proto, aby mohl být realizován rozhovor, tak jsem si nejprve vytvořila výzkumné otázky, které jsem konzultovala s vedoucí diplomové práce. Podněty k výzkumným otázkám a samotná realizace proběhla v prosinci. Samotné jednotlivé rozhovory se sociálními pracovníky OSPOD se uskutečnily v únoru. Rozhovory, které jsem získala na pracovišti OSPOD v Chrudimi probíhaly tváří v tvář „Face to Face“. Vždy jsem sociální pracovníky požádala, zda bych si rozhovor mohla nahrávat na diktafon a dělat případné

poznámky do bloku. S tím pracovníci souhlasili a já jsem se mohla plně věnovat sběru dat. Při přepisování rozhovorů jsem se mohla kdykoli vrátit k poznámkám a vytvořeným nahrávkám. U sociálních pracovníků OSPOD v Pardubicích a Litomyšli bylo obtížné setkání „Face to Face“ z důvodu vážné epidemiologické situace. Domluvila jsem se tedy, že by rozhovory mohly proběhnout telefonicky nebo prostřednictvím aplikace Skype. S tím neměli pracovníci problém a byli ochotni mi takto rozhovory poskytnout. Tím, že rozhovory probíhaly přes Skype, bylo možné vidět i neverbální komunikaci. I přesto jsem si dělala audio nahrávky na mobilní telefon a poznámky do bloku. S tímto postupem byli sociální pracovníci dopředu seznámeni a souhlasili s ním. Sběr dat pomocí rozhovorů přes Skype probíhal rovněž v měsíci únoru.

5.5 Příprava a aktivní průběh výzkumu

Na rozhovory s jednotlivými informanty jsem se připravila tak, že jsem měla připravenou strukturu otázek, blok na případné poznámky a nabitý telefon s diktafonem. Vždy jsem si sjednala s každým informantem schůzku dopředu. Domluvili jsme se na konkrétní den, čas a místo, a na způsobu provedení rozhovoru. Všechny jsem upozornila na časovou náročnost. Předpokládala jsem, že s každým bude rozhovor probíhat maximálně hodinu. Tento časový limit nebyl nikdy překročen. Informanti byli také poučeni o účelu rozhovoru a byli ujištěni o anonymizaci při analýze výsledků výzkumu.

Samotné rozhovory probíhaly v kancelářích OSPOD. Nejprve jsem oslovila sociální pracovníky, kteří pracují OSPOD v Chrudimi. Zde nebyl žádný problém se domluvit, v tak těžké epidemiologické situaci na osobní schůzce. Byli zde velmi vstřícní a ochotni se mnou udělat rozhovor „Face to Face“. Rozhovor probíhal se dvěma pracovníky najednou, v jedné kanceláři. Všichni jsme dodržovali přísná epidemiologická opatření. V místnosti se po celou dobu větralo. Seděli jsme od sebe dva metry a všichni jsme měli na obličejích respirátor. Pracovníci byli na rozhovor připravené. Věděli dopředu, že rozhovor zabere maximálně hodinu a hovor bude nahráván na diktafon. Během rozhovoru nás nikdo z kolegů ani klientů nerušil. Atmosféra byla velice příjemná až přátelská. Během rozhovoru jsem si dělala poznámky do bloku, protože některé otázky byly zodpovězeny dříve a na jiné jsem nechtěla opomenout. Každý pracovník odpovídal

na jednotlivou otázku zvlášť, občas se stalo, že se v odpovědích doplňovali nebo shodovali. Celý rozhovor trval 45 minut.

Další den jsem měla domluvený termín s pracovníky OSPOD v Pardubicích. Na poslední chvíli jsme se shodli na tom, že vzhledem k závažné epidemiologické situaci bude vhodné udělat rozhovory přes Skype. Rozhovor probíhal s každým pracovníkem zvlášť, v jeden den a v jiný čas. V době rozhovoru byl každý pracovník ve své kanceláři a u svého počítače. Tak tomu bylo i u mne. Sociální pracovníky jsem opět informovala o tom, že rozhovor bude nahráván na diktafon a budu si dělat poznámky do bloku. Rozhovory probíhaly v přátelském duchu. Výhoda byla, že jsme se viděli bez respirátoru. Vnímala jsem velmi pěkně verbální i neverbální komunikaci. Spojení probíhalo bez problémů. Během rozhovorů nás nikdo nerušil. Otázky byly otevřené. Pro pochopení hlavně první otázky bylo nutné dovysvětlit danou problematiku. Jednotlivý rozhovor trval okolo 40 minut.

Po této příjemné zkušenosti, jsem informovala sociální pracovníky OSPOD v Litomyšli, zda by byli ochotni se mnou provést z důvodu pandemie rozhovory také po Skype. Oba sociální pracovníci tuto možnost velice pozitivně uvítali. Rozhovory probíhaly v podobném duchu, jako s pracovníky v Pardubicích na OSPOD. Jeden rozhovor netrval déle jak 45 minut. Všichni informanti byli seznámeni s tím, že získané informace budou zpracovány anonymně.

Tabulka č. 3: Rozvrh časového plánu

Postup diplomové práce	termín
Zadání tématu	únor 2020
Výběr zdrojů literatury	březen - září 2020
Přepis teoretické části	říjen - prosinec 2020
Přerušování práce - důvody viz kap. 5.6	prosinec – leden 2021
Příprava a zahájení výzkumu	únor 2021

Přepis dat	únor-březen 2021
Promítnutí připomínek vedoucí diplomové práce	Březen 2021
Ukončení a předání práce	Duben 2021

Zdorj: Vlastní

5.6 Rizika výzkumu

Za nejzávažnější riziko výzkumu jsem spatřovala v protiepidemiologických opatřeních, kdy Česká republika, podobně jako ostatní státy, byla zasažena koronavirem. Situace byla velice kritická, nemocnice byly přeplněny pacienty nakažené virem Covid-19 a přibližně 10 % ve velmi vážném stavu. Z toho důvodu byla státem nařízena velmi přísná hygienická opatření a radikálně omezen sociální kontakt občanů. Z tohoto důvodu jsem se velice obávala, aby se uskutečnily domluvené rozhovory se sociálními pracovníky na jednotlivých OSPOD. Krizová epidemiologická situace v současné době (březen 2021) pokračuje a osobní kontakty jsou ještě více omezeny.

Bohužel koncem minulého roku pandemie Covid-19 postupně zasáhla naši celou rodinu a manžel boj s touto zákeřnou nemocí nezvládl. S nastalou skutečností, se diplomová práce pozastavila na cca čtyřicet dní.

Dalším rizikem bylo možné odmítnutí pracovníků se mnou udělat rozhovor s ohledem na jejich pracovní vytížení. Ne každý pracovník má pochopení pro výzkum v sociální práci a není ochoten poskytnout na toto téma rozhovor.

V neposlední řadě spatřuji riziko výzkumu jednoznačně v zobecnění odpovědí a zjetého stereotypu pracovníků. Dále si uvědomuji nízký počet informantů, oproti počtu sociálních pracovníků OSPOD. Toto jsem chtěla vyvážit různou délkou praxe a pracovišť, která spadají pod jiné okresní soudy.

6 Interpretace zjištěných informací

Závěrečná kapitola výzkumné části popisuje interpretace a konečné výsledky výzkumu. Postup práce se získanými informacemi je popsán v úvodu. Výzkumná fáze byla provedena až po sběru dat od informantů OSPOD a jeho písemném zpracování. Tato část výzkumu byla časově náročná. Přepisy rozhovorů jsou uloženy v mém osobním archivu. Získané informace z výzkumu jsou součástí čtyř dílčích výzkumných otázek. V příloze č. 1 „Přepis rozhovoru“, je pak uvedena kompletní citace informanta 2.

V rámci interpretace jsem využila metodu kódování, která odhaluje v datech určitá témata. K seznamu témat vede tato fáze, jenž pomáhá výzkumníkovi vidět téma jako celek. Stimuluje ho při hledání dalších témat. Výzkumník tento seznam postupně organizuje, kombinuje, doplňuje, třídí a doplňuje o další analýzy (Hendl, Remr, 2017).

6.1 Jak sociální pracovníci vnímají nejlepší zájem dítěte v rozvodovém řízení. (DVO1)

První dílčí výzkumná otázka zkoumá, jak sociální pracovníci OSPOD - informanti vnímají nejlepší zájem dítěte v rozvodovém řízení, co si představují a jak si vykládají pojem nejlepší zájem dítěte, případně jak jej realizují. Dále jak posuzují a podporují rodičovské kompetence.

Za nejlepší zájem dítěte je považováno jako fyzické a duševní zdraví, materiální zaopatření, které je spojeno se zajištěním plnohodnotného života spočívajícího v jeho uspokojování tělesných a duševních potřeb, včetně požadavku na vzdělání. Informanti formulovali své odpovědi na TO1, jakým způsobem vnímáte nejlepší zájem dítěte následovně. I1: „...určitě nejlepší zájem dítěte zajistí rodiče, kteří uzavřou dohodu umožňující zdravý vývoj dítěte, aby bylo šťastné a nestrádalo...“. S tímto názorem vyslovil souhlas I3: „...pod pojmem nejlepší zájem dítěte si představuji, že jsou naplňována všechna práva a potřeby dítěte a je tak po všech stránkách zajištěn jeho plnohodnotný vývoj a dětství...“. I2 klade důraz na kontakt dítěte s oběma rodiči a zdůrazňuje: „...řekla bych, aby byly potřeby realizovány podle Maslowovy pyramidy,

tn. uspokojování základních potřeb, i když rodiče spolu nežijí...“. I4 upřednostňuje „...*harmonický život v rodinném prostředí, aby rodiče jednali v zájmu dítěte“.*

Posuzování rodičovských kompetencí patří u pracovníků OSPOD k základním postupům při zjišťování schopností a charakterů rodičů, což vyžaduje určité teoretické znalosti a praktické zkušenosti. Informanti na TO2, jakým způsobem posuzujete rodičovské kompetence, odpověděli: I2: „... *rodičovskou kompetenci posuzuji na základě potřeb dítěte a jeho věku pomocí verbální a neverbální komunikace. V obou případech se zaměřuji na emociální rovinu, jak rodičů, tak dítěte. Jakou filozofii mají rodiče k rozchodu a po rozchodu, jak fungují a budou fungovat po rozvodu ve vztahu k dítěti. Zda si rodiče navzájem naslouchají, zda si odpustili, zda dovedou komunikovat nejen jako bývalí manželé, ale i jako partneři. Odpuštění pro mě znamená, že pochopili svoje selhání sami sobě, nebo k druhému a pak mohou tvořit i po rozvodu rodičovský pár. Nechci snižovat to, zda se rodič dokáže o dítě postarat po stránce praktické - zda mu dá najíst, jde s ním na procházku apod....“.* I4: „... *dávám přednost zjištění, jaký mají rodiče postoj k péči a výživě dítěte, k hodnocení zpráv ze školy, obce, lékařů a také považují za důležité znalecké posudky odborníka...“.* Informanti považují za základ především rozhovor s rodiči, sledování jejich reakcí během rozhovoru. I1: „...*kompetenční omezení rodičů, kdy jsou rodiče v soudním řízení, požívají drogy nebo alkohol a uplatňují násilí. Dále zjišťuji, zda jsou schopni zajistit rozvoj a potřeby dítěte...“.* Dojde-li mezi rodiči při rozvodovém řízení k dohodě, kdy se budou při výchově dítěte střídat, mluvíme o „střídavé péči“. Při střídavé péči musí fungovat dobrá komunikace rodičů. Pokud rodiče po rozvodu zůstali společně žít ve stejném bytě, či domě a zachovali určitý model společného hospodaření ve vztahu k nezletilému dítěti, hovoříme o společné péči. I3 stručně odpověděl: „...*rodičovské kompetence má každý rodič automaticky, pokud v nich není nijak omezen...“.*

Na následující otázku TO3, jak podporujete rodičovské kompetence, pracovníci OSPOD reagovali. I3: „...*rodičovské kompetence se snažím podporovat již během jednání s rodiči. Z mého pohledu je velice důležité rodiče povzbudit, vyzdvihnout co všechno zvládají, pochválit je. Během rozhovoru se nevěnuji těžkým tématům, která jsou spojena např. s ukončením jejich vztahu, vzájemnými konflikty atd. Pokud cítím, že rodič*

potřebuje ve svých kompetencích podpořit intenzivněji a posílit jej, nabízím mu možnost zprostředkování spolupráce např. s poradnou pro rodinu, kde se mu může věnovat terapeut či psycholog. V případě, že je na místě, aby rodič své kompetence posílil i po praktické stránce, jeví se mi jako vhodné navázání spolupráce s neziskovými organizacemi, které se zaměřují na sanačně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi...“. Z výpovědi je zřejmé, že pracovník OSPOD musí být vybaven znalostmi z různých oborů, aby dokázal ochránit i děti z rodin alkoholiků, drogově závislých rodičů, rodičů ovlivněných kriminalitou apod. Pokud rodiče ve vztahu k dítěti nevnímají svoji rodičovskou odpovědnost, může jim soud nařídit spolupráci s pracovníkem OSPOD. Další vyjádření jsem obdržela od I4: *„...kompetence podporuji schválením postupu ve prospěch dítěte, snažím se, aby se oba rodiče dokázali vžít do nelehké situace dítěte, a doporučuji tento postup - aby se seznámili s obsahem předaného „Rodičovského plánu“, vyplnili a odevzdali na následné schůzce OSPOD...“.* Jak se ukazuje z odpovědí, podporu rodičovských kompetencí pracovníci OSPOD mohou realizovat především poradenskou činností, vysvětlováním, co je rodičovská odpovědnost, doporučením podpůrných sociálních služeb, účastí rodičů na přednáškách k těmto tématům. Sociální pracovník pomůže rodičům sestavit „Rodičovský plán“ - příloha č. 2, aby mohli svou rodičovskou odpovědnost naplňovat. Všechny doporučené postupy musí být zvoleny tak, aby vždy směřovaly k prospěchu dítěte. Je třeba usilovat o to, aby se rodiče do situace dítěte vžili, znali jejich myšlenkové pochody. Za tím účelem je rodičům předáván informační leták „Prosby dítěte“ - příloha č. 3. Důležitá je pozitivní motivace rodičů v tom, aby dítěti dopomohli vyrovnat se s novou životní situací.

Šetřením záměru DVO1, jak sociální pracovníci OSPOD vnímají nejlepší zájem dítěte v rozvodovém řízení, co si představují a jak si vykládají pojem nejlepší zájem dítěte (TO1), bylo zjištěno, že nejlepší zájem dítěte zajistí rodiče a harmonické prostředí. Pokud však v rodině dojde ke krizi, k rozvodovému řízení, potom je pro dítě nejlepší ochranou, když rodiče uzavřou ve vzájemné shodě dohodu o péči dítěte, ve které jsou naplňována všechna práva a potřeby dítěte. Dítě má právo a potřebu žít v harmonickém rodinném prostředí, které mu zajistí klidné dětství a plnohodnotný rozvoj. Mezi nejlepší zájem

dítěte nepochybně patří i právo dítěte na kontakt s oběma rodiči s předem stanovenými pravidly. K dosažení nejlepšího zájmu dítěte informanti doporučují postupovat podle Maslowovy pyramidy potřeb, tj. od základní fyziologické potřeby, přes potřeby týkající se bezpečí, jistoty, lásky a uznání až po potřebu seberealizace, tj nejvyšší stupeň spojení s osobním růstem. Rodičovskou kompetenci (TO2) informanti posuzují na základě potřeb dítěte a jeho věku, pomocí rozhovorů, a pozorování verbální a neverbální komunikace obou rodičů při jednání. Dávají přednost zjištění, jaký mají rodiče postoj k péči, výživě dítěte, styku s druhým rodičem a širší rodinou. Rodičovské kompetence podporují (TO3) tím, že se rodiče snaží co nejvíce povzbudit, vyzdvihnout, co všechno zvládají a pochválit je za snahu dosáhnout dohody o péči a výživě v nejlepším zájmu dítěte. Za důležité považují vysvětlovat rodičům jejich rodičovskou odpovědnost, pomoci jim sestavit „Rodičovský plán“, aby mohli svou rodičovskou odpovědnost naplňovat.

6.2 Jaké jsou možnosti OSPOD a jak ochránit nejlepší zájem dítěte (DVO2)

Ve druhé dílčí otázce sociální pracovníci OSPOD analyzovali ve vztahu ke své praxi roli sociálního pracovníka v rozvodovém řízení, své možnosti ochrany dítěte v jeho nejlepším zájmu a jaké subjekty mohou rodině pomoci rodině v rozvodovém řízení.

OSPOD prostřednictvím terénních sociálních pracovníků a navazujících organizací zastupuje a hájí zájmy dítěte při rozvodovém řízení. Informanti na TO4, jaká je role sociálního pracovníka v rozvodovém řízení shrnuli do následujících závěrů. Citují názor I3: „...*Hlavní roli sociálního pracovníka OSPOD v rozvodovém řízení je dle mého názoru role kolizního opatrovníka dítěte, kdy hájíme zájmy dítěte a snažíme se, aby nedošlo ke střetu zájmů mezi dítětem a jeho rodiči. Dále se domnívám, že máme svým způsobem také roli jakéhosi „průvodce“- poskytnutí poradenství a zásadních informací rodičům. Pak mám také zkušenosti s tím, že si z nás rodiče snaží udělat svého spojence, vrbu nebo hromosvod. Někdy se stává, že rodiče nejednají v zájmu dítěte, ale prosazují svoje osobní zájmy...“*. Úmluva o právech dítěte deklaruje právo dítěte na pravidelný osobní styk s rodiči i právo na informace o průběhu rozvodového řízení. Pracovník OSPOD nesmí připustit, aby dítě bylo fyzicky týráno a byl narušen jeho psychický vývoj. Pomáhá

rodičům definovat do vzájemné dohody poměry rodičů a dítěte po rozvodovém řízení. Maximálně se snaží o zlepšení vztahů mezi rodiči. Z názoru I4 uvádím, „...v první řadě poučuji rodiče o jejich rodičovské odpovědnosti, seznamuji je s rodičovským plánem, prosbami a právy dítěte a i s průběhem soudního řízení. Dále přijímám roli mediátora a to v průběhu společných schůzek. V případě potřeby a požadavků rodičů zprostředkovávám schůzky v manželské poradně, nebo u jiných odborníků...“. Informanti dále v odpovědích uvedli, že OSPOD svoji práci směřuje k hlavnímu cíli, kterým je hájit především zájmy dítěte. Dítě je klíčovou postavou pro pracovníky OSPOD a to proto, že dítě je nejohroženější osobou v rozvodovém řízení. Metody a přístup pracovníků OSPOD mohou průběh řízení kladně, ale i negativně ovlivnit. Proto mají pracovníci OSPOD vymezená práva a povinnosti zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. Uvádím názor I5 „...role sociálního pracovníka v rozvodovém řízení je omezena. Pokud se v průběhu rozvodového řízení řeší péče o nezletilé dítě a výše výživného, tak sociální pracovník OSPOD obvykle zastává roli kolizního opatrovníka hájícího nejlepší zájem dítěte...“. I2 mi k otázce sdělil „...v rozvodovém řízení má sociální pracovník OSPOD omezenou roli. Sleduje, zda rozvodové řízení probíhá v zájmu dítěte. V předrozvodovém řízení obhájí práva dítěte a povinnosti rodičů. V opatrovnickém řízení vykonávám roli poradce, mediátora a mentora. Klienta beru jako rovnocenného partnera. Získané informace od subjektů účastněných ve věci rozvodu mu průběžně předávám, abych mu pomohl zvládnout jeho obtížnou a nepříznivou situaci...“.

Z odpovědi informantů na TO5, jaké mají sociální pracovníci možnosti ochrany v nejlepším zájmu dítěte, uvádím I3, „... osobně vnímám, že naše možnosti ochrany v nejlepším zájmu dítěte jsou poměrně omezené. Často mám pocit, pokud chceme dítě svým způsobem chránit a hájit jeho zájmy, jsme většinou limitováni pouze tím, že rodiče můžeme poučit o jejich právech a povinnostech, nebo jim dávat doporučení, kterých někdy nedbají. Poskytujeme poradenství OSPOD. Jako další možnost vidím nabízení odborných poradenských služeb rodině (rodinné poradny, manželské poradny, krizová centra, mediace). Povinnost vyhledat tyto služby může být rodině uložena také v rámci správního řízení, pokud rodiče dítěti tuto pomoc nezajistili, ačkoliv ji potřebuje,

nebo pokud nejsou rodiče schopni sami řešit své spory o výchově dítěte. Dále vidím možnosti ochrany také ve výchovných opatřeních - napomenutí rodičů, dohled nad výchovou, uložení povinnosti vyhledat odbornou pomoc, nebo uložit povinnost účastnit se setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin, nebo terapie. Zákon č. 359/1999 Sb. se zmiňuje o možnosti umístění dítěte dočasně mimo rodinu do neutrálního prostředí, ale zatím jsem se s tím v praxi osobně nesetkala. V rámci soudního řízení o úpravě poměrů bývá soudu navrženo ze strany opatrovníka dítěte návrh na vypracování znaleckého posudku...“. Jak se informanti zmiňují, dítě při rozvodovém řízení rodičů situaci citelně prožívá a je silně psychicky poškozeno. Přichází o harmonické prostředí, stabilitu rodiny, domova. Pracovníci OSPOD mají zájem o uzavření mimosoudní dohody mezi manžely a k tomu používají řadu metod umožňující výměnu názorů ve snaze neoznačit viníka rozvodu. I5 se vyjádřil takto „...pracovník OSPOD může doporučit, či nařídit rodině spolupráci s odborníkem a některou organizací zabývající se danou problematikou. V krajním případě může podat soudu návrh na opatření, která zajišťují oprávněné zájmy dítěte...“.

Informanti považují za jednu z možností ochrany v nejlepším zájmu dítěte poskytnout rodičům informaci o subjektech, které jim mohou pomoci v řešení sporných situací v rozvodovém řízení. Ve spolupráci s rodiči sociální pracovník doporučuje a pomáhá zpracovat „Rodičovský plán“, upozorňuje na některá úskalí, ale i výhody střídavé péče a pomáhá při komunikaci mezi rodiči a dítětem. Rovněž napomáhá svým vyjádřením a názorem u soudu jako opatrovník dítěte. Při rozhovorech s rodiči pracovník OSPOD uplatňuje metody „Cochemské praxe“, to znamená, že jedná s oběma rodiči najednou. Na tom se informanti shodli.

Informanti na TO6, jaké subjekty mohou pomoci rodině, se většinou shodli v odpovědích. I3 „...osobně vnímám, že rodině může efektivně pomoci především tým odborníků (princip „Cochemské praxe“). Kladně hodnotím spolupráci rodiny se sociálním pracovníkem OSPOD, terapeutem nebo psychologem, soudcem a v některých případech i s advokátem...“.

Zásadní pomoc rodině zajišťuje stát a MPSV. Stát vydává zákony, které upravují práva a povinnosti rodičů i dětí, stanovuje i zákonné normy, kterými se pracovníci OSPOD musí řídit a dodržovat je. I4 „...organizace Amatea nabízí pro děti dětskou skupinu, ve které se věnují dětem z rozvádějících se rodin, aby byly děti

co nejméně rozvodovým řízením zasaženy. Doporučuji rodinné mediace a společná sezení v poradně pro rodinu...“. Ostatní informanti „...doporučují OSPOD, policii, psychologickou poradnu, terapeuta, soud, neziskové organizace, právníky, školu, školního psychologa a mediátora...“.

Závěry vyplývající z odpovědí od informantů na DVO2 (T04-T06), jaké jsou možnosti OSPOD a jak ochránit nejlepší zájem dítěte jsou následující. Pracovníci OSPOD mají řadu možností, které používají při jednání s rodiči v rozvodovém řízení a které vždy směřují k ochraně dítěte a jeho nejlepšího zájmu. Moderují všechna setkání s rodiči, usilují o nekomplikované jednání v rozvodovém řízení, vyvinou maximální úsilí vedoucí k urovnání vztahů mezi rodiči, nebo se snaží o uzavření optimální dohody mezi rodiči, používají např. metodu mediace, doporučí služby odborných subjektů, neziskových organizací, pomáhají rodičům sestavit „Rodičovský plán“ a s rodinou trvale komunikují. Sociální pracovník při rozvodovém řízení dává dítěti prostor k vyjádření vlastního názoru, dbá na dodržování všech práv a potřeb dítěte a jedná v jeho nejlepším zájmu.

6.3 Jaké jsou nejvhodnější metody v rozvodovém řízení, abychom chránili právo a nejlepší zájem dítěte (DVO3)

Ve třetí dílčí výzkumné otázce se informanti zamýšleli nad využíváním metod OSPOD v rámci rozvodového řízení a jakou metodu obvykle preferují. V dalších tazacích otázkách řešili roli sociálního pracovníka v případě podpory při adaptaci rodiny na rozvodovou situaci, vnímání reflexe rodičů v rámci rozvodového řízení, hodnocení důležitosti pomoci rodičům při rozvodu a způsoby práce mezi jednotlivými kolegy.

Informanti na TO7, jakých metod využívá sociální pracovník v rámci rozvodového řízení, se shodovali v názoru, že nejdůležitější je vést rodiče ke vzájemné komunikaci směřující ke zklidnění emocí. I2 odpověděl: „...v rámci rozvodového řízení nejčastěji jednám s oběma rodiči společně. Většinou probíhají alespoň dvě schůzky. Na té první v rámci rozhovoru poskytují rodičům poradenství týkající se aktuální situace, soudního řízení, rovněž je poučím o jejich právech a povinnostech vůči dítěti. Dostanou k vyplnění

formulář „Rodičovský plán“ a informační leták „Prosby dítěte“, které jsou jedním z podkladů pro další jednání. Při dalším postupu vedu rodiče k tomu, aby respektovali v maximální možné míře práva a potřeby dítěte. Snažím se rodiče vést k dohodě v zájmu dítěte. Pokud není mezi rodiči dohoda možná, konflikt trvá, pak zprostředkují rodičům odbornou pomoc. Při jednání mapuji komplexní situaci dítěte. V některých (ojedinělých) případech, provádím také šetření v místě bydliště...“. Všichni informanti se shodli, že při řešení konfliktní situace v rámci rozvodového řízení i po rozvodu, se nejvíce osvědčila metoda mediace, při které je dosaženo kompromisu mezi rodiči a dítětem. Nezletilému dítěti vyřešení konfliktu pomůže zmírnit nepříznivou rozvodovou situaci, ve které se ocitl, kdy přichází o harmonické prostředí, ve kterém dosud žilo, získávalo první životní zkušenosti, cítilo bezpečí domova. I3 sdělil, že „...používá v opatrovnickém řízení při sociálním šetření poradenský nebo terapeutický rozhovor, „Cochemskou praxi“, pozoruje chování a vzájemné vztahy v rodině, také používá zprávy z jiných institucí...“. Rozhod rodičů znamená pro dítě vždy ztrátu jednoho z nich a těžko se s takovou situací vyrovnává, pokud žilo v příjemném a klidném prostředí.

I2 na TO8, jakou metodu sociální pracovník v případě uplatnění více metod obvykle preferuje, odpověděl: „...uplatňuji terapeutický rozhovor společně s metodou „Cochemské praxe“...“. Často zmiňovaná metoda „Cochemské praxe“ není pro některá řešení rozvodového řízení vhodná a může selhat především, když rodiče, nebo jeden z nich je psychicky nebo morálně narušen, jejich rozpory v rodině trvají delší dobu a kdy již nejsou schopni spolu rozumně komunikovat, dohodnout se. Situaci rodičů, kteří jsou v rozvodovém řízení, může také negativně ovlivnit i zdlouhavé neřešení sporu ze strany úřadů. Ostatní informanti na TO8 odpověděli stručně jedním, nebo dvěma slovy: „...terapeutický rozhovor, „Cochemská praxe“, pozorování, rozhovor s rodiči i dítětem, vyhodnocení zpráv z jiných institucí, rodinná konference...“. Z odpovědí informantů vyplývá, že ke každé rodině přistupuje individuálně a každý upřednostňuje metodu, která vyhovuje konkrétnímu případu.

Na TO9, jaká je role sociálního pracovníka v případě podpory při adaptaci rodiny na rozvodovou situaci, informanti se vyjádřili následovně. I2: „...svou roli vnímám jako pomoc vyřešit stav rodičů po rozvodovém řízení. Je pro mne důležité poznat,

jak se budou k sobě rodiče chovat i po rozchodu, což ovlivní citovou, morální a mravní stránku vývoje dítěte, aby rodiče nevychovali dítě s poruchou osobnosti. Také je důležité poznat kořeny rodičů, rozdílnost charakterů obou rodičů, zda neobsahují negativní rysy, které by nepříznivě ovlivnily další vývoj dítěte, neboť se velmi složitě daří dokazovat psychické týrání dítěte. Uvědomuji si, že je třeba rodičům vysvětlit důležitost obou rodičů k rodičovské odpovědnosti. Rodičům je třeba také vysvětlit, jak by mohli např. jejich mylné předsudky (co by řekli lidé, náboženské předsudky, nevhodnost střídavé péče apod.) ovlivnit budoucí život dítěte. Rodičům je v neposlední řadě nutno také zdůraznit jejich práva a povinnosti ve vztahu k rodičovské odpovědnosti...“. Pracovník OSPOD v případě sporů musí rodinu provázet i při adaptaci na nově vzniklou situaci. Nesmí dopustit, aby rodiče v konfliktu pokračovali, ztráceli zájem o dítě a nenašli společnou řeč na uzavření vzájemné dohody. Chrání především dítě, aby nežilo v nejistotě, strachu a úzkosti. I3: „... jako sociální pracovník OSPOD provázím rodinu procesem řešení o péči a výživě dítěte. Rodičům zprostředkovávám informace např. ohledně psychologické pomoci a pomáhám řešit i jiné problémy, které rodina sama vyřešit neumí. Působím jako poradce a zprostředkovatel odborných služeb. S rodiči a dítětem průběžně komunikuji a podporuji je v jejich rodičovských kompetencích...“.

Na TO10, jak sociální pracovník vnímá reflexi rodičů v rámci pomoci rozvodového řízení I2 reagoval „...Na tuto otázku nedovedu odpovědět, jelikož v rámci těchto řízení málokdy mám od rodičů zpětnou vazbu. Pokud poskytnuté služby rodičům opravdu pomohly, pak se k nám většinou nevracejí, dokážou se v zájmu dítěte domlouvat sami. V opačném případě je nutno s rodinou pracovat dlouhodobě. Někteří rodiče nemají o nabízené služby zájem, vidí je jako nesmyslné, nejsou motivováni situaci zlepšit. Často se v konfliktu mezi sebou vyžívají, mstí a tím komplikují jednání. Neberou ohled na dítě, které je tím nejvíce poškozováno...“.

Informanti na všech OSPOD se shodli, že zpětnou vazbu od rodičů získávají prostřednictvím trvalé komunikace o jejich vzájemné spolupráci, plnění povinnosti vůči dítěti ve vazbě na již dříve uzavřené dohody a tyto informace zpětně vyhodnocují. Nedochází-li k opakovaným sporům o dítě, je zřejmé, že je zajištěno jeho spokojené dětství a zdravý vývoj. Je možné případ uzavřít. I3: „... spolupráce rodičů vede k pozitivnímu a rychlému vyřešení sporu. Pokud vztah rodičů probíhá komplikovaně,

zpětná vazba je většinou negativní a ovlivňuje i danou situaci, kdy rodiče informace nechtějí přijímat a nespolupracují. Takové případy jsou pro naši praxi nejsložitější...“. V některých případech mají rodiče snahu ovlivňovat průběh rozvodového řízení nepravdivými informacemi, vzájemnými pomluvami a mnohdy se snaží získat dítě na svoji stranu formou věcných i finančních úplatků. Všechny informace musí pracovník OSPOD vyhodnotit a řešit vždy v prospěch dítěte. I1: „... *někteří rodiče vyžadují služby sociálního pracovníka OSPOD po celou dobu rozvodového řízení, vítají zprostředkování poradenství v jednotlivých fázích rozvodu. Jinou skupinu tvoří rodiče, kteří jsou schopni vyřešit si celou situaci sami. Reflexi rodičů posuzujeme i podle vyplněného „Rodičovského plánu“, ze kterého poznám, zda jsou rodiče schopni dosáhnout mimosoudní dohody...“.* Za úspěch pracovník OSPOD považuje dosažení dohody mezi účastníky rozvodového řízení. Chtějí-li rodiče v rozvodovém řízení spolupracovat, je práce OSPOD usnadněna a je možné dosáhnout pozitivního výsledku. Nastane-li při rozchodu kolize, je práce složitější a v některých případech i nemožná. V takovém případě rozhoduje soud. Na tomto tvrzení se shodli všichni informanti.

Další TO11 se týká hodnocení způsobů práce mezi jednotlivými kolegy - sociálními pracovníky OSPOD. I2: „... *v našem OSPOD máme spolupráci mezi sebou na skvělé úrovni. Jednotlivé případy můžeme mezi sebou navzájem sdílet, tzv. intervizi a vyměňovat si názory na konkrétní rodinnou situaci i v rámci porady OSPOD. Dobře nastavený kolektiv mi umožňuje zamyslet se nad jednotlivými případy a tím dospět k optimálnímu řešení. Zvláště je pro mne cenná spolupráce s kolegy, kteří mají delší praxi a větší zkušenosti. Můžu se tak vyvarovat zbytečných chyb. Cílem nás všech je dosažení nejlepšího zájmu dítěte...“.* Spolupráce mezi kolegy OSPOD ve vztahu k rodičům v rozvodovém řízení a zajištění zájmu dítěte je nezbytná. Pracovníci OSPOD si svá stanoviska mezi sebou vyměňují a složité případy projednávají na poradě. Rovněž je v této věci přínosné, když pracovníci s dlouholetou praxí jsou ochotni své zkušenosti předávat. I3: „...*způsob práce kolegů na našem oddělení vnímám prakticky podobně. Je samozřejmé, že každý máme jiný přístup k rodičům, ale to je dáno naší osobností, povahou. Začínající kolegyně, i když mají sociální vzdělání a znají dobře zákon, chybí jim praktické zkušenosti. Proto jsou pro ně cenné rady, služebně starších kolegů cenné...“.*

TO12 chtěla jsem poznat, jak sociální pracovník hodnotí důležitost pomoci v rámci rozvodového řízení. Pomoc OSPOD v rozvodovém řízení je důležitá pro každou rodinu, pokud situaci nezvládají rodiče vlastními silami. Každý dobře vyřešený případ přináší pracovníkům OSPOD uspokojení a důkaz, že jejich pomoc byla přínosem při řešení rozvodového řízení a to i z hlediska společenského. I2: „...pomoc je velmi důležitá jak pro rodiče, tak i pro děti. Neříkám to proto, že to je moje práce, ale chci problémy řešit, aby nevedly ještě k větší krizi v rodině. Při návrzích na řešení problémů rodičům pomáhá nestrannost sociálního pracovníka, při překonání jejich složité situace, které rodiče mnohdy nevidí a zapominají, že se jedná i o jejich dítě...“. Informanti uvádějí, že pomáhají rodičům svým nezaujatým pohledem na věc řešit jejich nelehkou životní situaci, mezi které rozvodové řízení nepochybně patří. Neberou ohled na to, kdo situaci zavínil, ale jejich hlavním hlediskem je ochránit dítě a hájit jeho práva na plnohodnotný a spokojený život. Dítě a jeho ochrana se prolíná všemi kroky pracovníků OSPOD v rozvodovém řízení. I3: „...sociální pracovník OSPOD musí jednat nezaujatě, pomoc nemůže nikomu vnutit, pouze rodiči nabídnout. Rodiče pozveme na OSPOD k projednání dané věci. Existují dva typy rodičů. Někteří rodiče jsou rádi za náš názor a pohled na věc. Mají zájem o naši další spolupráci a doporučením se řídí. Naopak rodiče, kteří se nechtějí dohodnout a už jsou tak předem rozhodnutí, nás berou jako nutné zlo. Odmítají našich rad i poradnu. Pak musí rozhodovat ve věci instituce – soud...“.

Z odpovědí informantů na DVO3 (TO7-T12) jsem zjistila, které metody OSPOD používá a považuje za nejvhodnější v rozvodovém řízení, s cílem chránit právo a nejlepší zájem dítěte. Dále jaká je role pracovníka OSPOD při adaptaci rodiny, zpětná vazba rodičů, spolupráce mezi kolegy a jak informanti hodnotí pomoc OSPOD v rámci rozvodového řízení. Za nejvhodnější metody v rozvodovém - opatrovnickém řízení sociální pracovnice - informanti OSPOD považují především komunikaci s oběma rodiči společně, s dítětem pohovořit bez účasti rodičů, metodu mediace, metodu „Cochemské praxe“, sestavení rodičovského plánu a v případě potřeby zprostředkování odborné pomoci, jako např. terapeutický rozhovor, rozhovor s psychologem v rodinné poradně. Neméně důležité

je i pozorovat chování rodičů při prováděném rozhovoru nebo šetření. Hodnotit reflexi, zpětnou vazbu od rodiny a samozřejmě i vyhodnocení zpráv z jiných institucí. Uvedené metody používají pracovníci OSPOD individuálně podle charakteru jednotlivých případů. Svoji roli vnímají jako pomoc rodině při adaptaci na rozvodovou situaci, kdy musí mít na zřeteli především ochranu a nejlepší zájem dítěte hájit jeho práva. Všechny informace musí pracovník OSPOD vyhodnotit a řešit vždy ve prospěch dítěte. V rozhodování sociálnímu pracovníkovi OSPOD také pomáhá možnost spolupráce a konzultace se svými kolegy. Při řešení rozvodového řízení může pracovník OSPOD včas pomoci, jestliže je kontakt s rodiči navázán okamžitě při vzniklých konfliktech, které by končily rozvodovým řízením.

6.4 Jakým způsobem nejlépe rozpoznat názor dítěte v průběhu rozvodového řízení (DVO4)

V poslední DVO jsem se zaměřila na zjištění názorů informantů na participaci okolních subjektů v rámci rozvodového řízení, na způsob jak nejlépe zjistit názor dítěte a kde nejčastěji rozhovor probíhá v rámci rozvodového řízení.

Participaci (TO13) okolních subjektů v rámci rozvodového řízení informanti využívají podle složitosti případů. I2: „...*participaci okolních subjektů považují za důležitou pomoc v celém průběhu rozvodového řízení. Nejdůležitější je názor dítěte. Může být vykonávaná jako podpůrná nebo poradní složka. V dnešní době se u opatrovnického soudu přihlíží k názoru dítěte, u koho a na jak dlouho by mělo být. Subjekty do průběhu rozvodového řízení svým názorem vnesou jiný pohled na věc a pomohou řešit problémy rodičů i dětí...*“. Zúčastněné subjekty musí v první řadě mít na zřeteli blaho dítěte. Shoda rodičů včetně dohody na vzájemné komunikaci je pro dosažení příznivého výsledku velmi důležitá. I5: „...*ve složitějších případech je důležitá spolupráce s okolními subjekty s psychology, psychoterapeuty a psychiatry. Záleží na složitosti případu rozvodového řízení. Složitost je dána osobností rodičů nebo dítěte...*“.

Výzkumem této DVO4 byla zjištěna shoda informantů na důležitost participace okolních subjektů při pomoci řešení v rozvodovém řízení a jednají v zájmu dítěte. Jejich názory

v některých případech umožní následně OSPOD dosáhnout uzavření dohody mezi manžely.

Názory dítěte v rozvodovém řízení (TO14) jsou zjišťovány sociálními pracovníky OSPOD různými způsoby. I3: *uvádí „...názor dítěte lze zjistit kresbou, krátkým rozhovorem, znaleckými posudky apod. Zjišťování názoru dítěte záleží na složitosti případu i věku dítěte. Rodiče mají podle občanského zákoníku povinnost dítě seznámit se vším, o čem se v souvislosti s dítětem rozhoduje, jak bude probíhat rozvodové řízení a jaká bude situace po rozchodu. Někdy se však přání dítěte liší od tvrzení rodičů. Dítě se mnohdy bojí svůj názor vyjádřit z důvodu, aby neškodilo jednomu z rodičů...“.* U některých případů je vhodná přítomnost dětského psychoterapeuta, psychologa nebo jiného vhodného subjektu. I4 se v názorech shoduje a navíc uvedl: *„...v takových případech o tom informuji rodiče a snažím se získat jejich souhlas...“.* Stejným postupem zjišťuje názory dítěte I1: *„...nejlepším způsobem, jak je zjišťovat je pohovor s dítětem o samotě, pozorováním, kresbou, hrou. Opět záleží na složitosti případu. Rodiče mají podle občanského zákoníku povinnost seznámit děti se situací v rodině. Z rozhovoru s dítětem poznám, že některé děti již vědí, jak bude rodina fungovat po rozchodu – rozvodu a ony v ní. Někdy se však přání dítěte liší od tvrzení rodičů nebo se dítě bojí vyjádřit svůj názor, aby neupřednostnilo jednoho z rodičů. Toto je prostor pro další sociální práci třeba i v multidisciplinárním týmu...“.* Názor dítěte na rozvodové řízení rodičů pomáhá zjistit i pohovor dítěte se soudcem.

Na TO15, kde probíhá nejčastěji rozhovor v rámci rozvodového řízení, se informanti vyjádřili následovně. I2: *„... rozhovor s dítětem provádím nejčastěji v přirozeném prostředí dítěte, např. v místě bydliště, nebo na OSPOD (v herně, kanceláři, zasedací místnosti). Dávám dítěti možnost zvolit místo rozhovoru, které je pro něj příjemné, kde se cítí lépe a bezpečně. V případě starších dětí jsem se setkala s tím, že rozhovor proběhl přímo pod vedením soudce. Rozhovor s rodiči probíhá nejdříve telefonicky při prvním kontaktování. Následně hlavní komunikace se uskutečňuje zde na OSPOD. V konečné fázi může rozhovor s rodiči probíhat u soudního jednání, popř. i na JSR ...“.* I6: *„...na úřadě OSPOD, ve škole, v rodině...“.* Z odpovědí je patrné, že sociální pracovník rozhovor s rodiči, nebo dítětem uskutečňuje v místě, které odpovídá danému

případu a z možností OSPOD. Rozhovor s dítětem upřednostňují bez účasti rodičů, aby se nebálo své názory a opodstatněná přání vyjádřit.

Závěrem čtvrté dílčí výzkumné otázky (TO13-TO15) bylo zjistit, jakým způsobem nejlépe rozpoznat názor dítěte v průběhu rozvodového řízení včetně účasti okolních subjektů, zjištění názoru dítěte a kde se nejčastěji rozhovor uskutečňuje. Z odpovědí od informantů na TO13 jsem vyzkoumala, že spolupráce s okolními subjekty je velice důležitá při řešení složitějších případů rozvodového řízení a v hojně míře používaná. Z jejich názorů pracovník OSPOD i soud vycházejí při rozhodování v dané věci. Subjekty mají na zřeteli blaho dítěte a jednají v nejlepším zájmu dítěte. V mnohých případech jejich účast na rozvodovém řízení je nezastupitelná. Z výzkumu vyplývá u (TO14), že OSPOD názory dítěte získává rozhovory s dětmi, nejlépe bez účasti rodičů, použitím technik. Tím se myslí kresba dítěte, rozhovor v rámci hry s dítětem, vyprávění si, četba knihy. Takto se získá důvěra dítěte, nebojí se vyslovit svůj názor. Také jsem zjistila, že pracovník OSPOD bere ohled na věk dítěte, jeho zdravotní stav a jeho názor se v maximální míře snaží uplatnit v jeho nejlepším zájmu. Rozhovory s dítětem (TO15) probíhají nejčastěji na pracovišti OSPOD nebo v prostředí, které si dítě samo určí. Při výběru místa je dbáno na to, aby prostředí bylo příjemné a rozhovor probíhal v přátelském duchu. Podle situace rozvodového řízení může rozhovor řídit dětský psycholog, terapeut, kolizní opatrovník nebo soudce.

Informace ke zpracování výzkumné části jsem získala od šesti sociálních pracovníků OSPOD, z města Pardubice, Chrudim, Litomyšl, vždy od dvou informantů z každého města. Informanti odpovídali na tazatelské otázky uvedené v tabulce č. 1. Vyjádření k daným tématům bylo různého rozsahu a podrobnosti. Z analýzy rozhovorů na TO konstatuji, že pracovníci OSPOD svoji činnost směřují především k zajištění nejlepšího zájmu a potřeb dítěte, k uzavření dohody mezi rodiči bez účasti soudu, ke stanovení základních pravidel umožňujících zdárnou výchovu dítěte pomocí metody „Cochemské praxe“, která vychází ze čtyř základních pilířů. Výzkumem jsem zjistila, že v jejich vyjádřeních nebyly žádné zásadní rozpory, protože při své práci se řídí platnými zákony

a normami. Vždy mají na zřeteli práva a zájmy dítěte, vzájemně spolupracují, vyměňují si zkušenosti a tím se jim daří lépe ochránit dítě a zmírnit dopady rozvodu na rodinu.

Na základě výzkumu jednotlivých DVO jsem vydedukovala následující:

- na DVO1 - jak sociální pracovníci vnímají nejlepší zájem v rozvodovém řízení, doporučují zajistit klidné a harmonické prostředí, respektovat právo a potřeby dítěte, zajistit mu po rozvodovém řízení kontakt s oběma rodiči s předem stanovenými pravidly, vysvětlovat rodičům rodičovskou odpovědnost a pomáhat jim ji naplňovat a to pomocí „Rodičovského plánu“ a postupovat podle zásad v Maslowovy pyramidy.
- k naplnění DVO2 - zjistit jaké jsou možnosti OSPOD a jak ochránit nejlepší zájem dítěte, doporučuji moderovat všechna setkání s rodiči, usilovat o klidné jednání v rozvodovém řízení, vyvinout maximální úsilí k urovnání vztahů mezi rodiči, snažit se o uzavření optimální dohody mezi rodiči, používat metodu mediace, využívat odborných subjektů, s rodinou trvale komunikovat a využívat metody „Cochemské praxe“.
- DVO3 - zjistit, jaké jsou nejvhodnější metody v rozvodovém řízení, abychom chránili právo a nejlepší zájem dítěte, jsem vyvodila tyto závěry. Komunikovat s oběma rodiči společně, s dítětem hovořit pokud možno bez účasti rodičů, používat metodu mediace, pomoci rodičům sestavit „Rodičovský plán“, často zprostředkovat a doporučit odbornou pomoc, hodnotit reflexi rodiny, vyhodnocovat zprávy jiných subjektů, pomáhat rodině a dítěti při adaptaci na rozvodovou situaci, řešit vždy vše ve prospěch a zájmu dítěte.
- z DVO4 - zjistit jakým způsobem nejlépe rozpoznat názor dítěte v průběhu rozvodového řízení vplynula tato doporučení. Spolupracovat s okolními subjekty při řešení složitějších případů rozvodového řízení a jejich stanoviska k rozhodování využívat. Brát na zřetel blaho dítěte a jednat v jeho nejlepším zájmu. Získat názory dítěte prostřednictvím pohovorů v příjemném prostředí, které dítěti vyhovuje a tím získat jeho důvěru. Složitější případy projednávat se zkušenými kolegy nebo na poradách OSPOD.

Závěr

V diplomové práci na téma „Dítě ohrožené nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů“ jsem se zaměřila na rozbor základních problémů této oblasti. Hlavním cílem bylo zjistit, jaké způsoby práce OSPOD využívá v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů. Z toho důvodu jsem se zajímala o metody, které používají pracovníci k dosažení ochrany dítěte v souvislosti s jeho nejlepším zájmem a práv. K tomu jsem využila zkušenosti a názory pracovníků OSPOD, kteří se s těmito problémy denně setkávají a řeší je. Jak ukazuje tato diplomová práce, jedná se mnohdy o závažné otázky a rozpory vyplývající z podstaty řešené situace. Každý jednotlivý případ si vyžaduje individuální přístup pracovníka OSPOD. Rozmanitý obsah práce, kterou sociální pracovníci OSPOD vykonávají ve spolupráci se zúčastněnými okolními subjekty, předpokládá jejich dobré znalosti ze sociálně-právní oblasti a samotného práva.

V teoretické části jsem definovala základní cíle diplomové práce týkající se dítěte v opatrovnickém a rozvodovém řízení, právní ochrany dětí, rodiny a její funkce, rozvody a jeho nejčastější příčiny, rodičovskou odpovědnost, kompetence rodičů, úkoly a způsoby práce OSPOD. Nejdůležitější poznatky z teoretické části jsem shrnula do následujícího vyjádření. Došla jsem k závěru:

- každé rozvodové řízení si vyžaduje konkrétní a individuální přístup,
- zúčastněné subjekty mají vždy na zřeteli názor dítěte,
- rodiče by měli s dítětem o rozvodu komunikovat, vysvětlovat, aby nemělo pocit strachu a obavu vyjádřit své názory,
- pracovníci OSPOD kladou důraz na rodičovskou odpovědnost, rodičovskou kompetenci s cílem ochránit dítě, aby nebyla narušena jeho psychika a důvěra k rodičům.

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že nejde jenom o rozchod rodičů, ale i o vzniklou novou situaci po rozvodu, která přináší změnu ve složení rodiny a vazbách rodin. Mění se ekonomické zajištění rodiny a někdy je z toho důvodu dítě citově vydíráno. Lze tedy

konstatovat, že pro dítě je důležité, aby v novém uspořádání rodiny našlo své místo, bylo respektováno, mělo pocit bezpečí domova a cítilo lásku, pokud možno obou rodičů i jejich eventuálně nových partnerů. Pokud se dítě chová nevhodným způsobem, nesmí být fyzicky týráno ani trestáno, ale rodiče musí najít jiný vhodný způsob řešení. V případě, že rodiče nezvládají negativní situaci spojenou s rozvodem a opatrovnictvím dítěte, mohou využít nabízenou pomoc pracovníků OSPOD a poradenských služeb subjektů, které se touto problematikou zabývají.

Z realizovaného výzkumu souhrnně vyplývá, že pracovníci OSPOD při řešení opatrovnického - rozvodového řízení:

- jednají především v nejlepším zájmu dítěte a ochrany jeho práv,
- uplatňují metodu rozhovoru, mediace,
- vedou rodiče k rodičovské odpovědnosti,
- doporučují návštěvu odborného subjektu v případě vážnějšího sporu,
- vyžadují na rodičích, aby dítě seznámili s novou situací a řádně ji vysvětlili,
- požadují od rodičů, aby dítěti dali prostor k vyjádření jeho pocitů a názorů,
- doporučují uzavření dohody mezi rodiči se stanovenými pravidly střídavé péče,
- prosazují oprávněné názory a požadavky dítěte v opatrovnickém - rozvodovém řízení.

Z výše uvedených výsledků provedeného výzkumu se domnívám, že se mi podařilo dospět k vytyčenému cíli hlavní výzkumné otázky diplomové práce - zjistit, jaké způsoby práce OSPOD využívá v praxi opatrovnického řízení k ochraně dítěte ohroženého nepříznivou situací v rozvodovém řízení rodičů.

Zpracování diplomové práce je pro mne osobním přínosem k další mé činnosti v tomto oboru. Závěry z hlavní výzkumné otázky uvedené v diplomové práci bych také chtěla uplatnit u Okresního soudu v Chrudimi a představit ji i pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí a dále studentům, kteří se připravují na pracovní pozici sociálních pracovníků OSPOD.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1	Transformační tabulka
Tabulka č. 2	Soubor informantů
Tabulka č. 3	Rozvrh časového plánu

Seznam zdrojů

Literatura, časopisy a internetové zdroje:

- BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ a Romana ROGALEWICZOVÁ. *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte*. Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktů nejen s mezinárodním prvkem. Vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2015,. ISBN 978-80-263-1010-5.
- Cochemský model jako cesta k dohodě o péči o dítě po rozvodu, *Cochemská praxe jako inovující způsob řešení opatrovnických sporů*, [online]. servisvztahů.cz [cit: 13. 11. 2020]. Dostupné z: <https://servisvztahu.cz/vztahosfera/clanky-z-nasi-dilny/cochemsky-model-jako-cesta-k-dohode-o-peci-o-dite-po-rozvodu/>
- FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, xvii, 180 s. Právo prakticky. ISBN 978-80-7598-120-2.
- HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Jiří Budka, 1994. 297 s. ISBN 80- 901549-9-9.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017, 372 s. ISBN 978-80-262-1192-1.
- HOLÁ, Lenka a kol. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges, 2014. 256 s. ISBN: 978-80-7502-015-4.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071785350.
- JÜRGEN, Rudolph. *Jsi moje dítě, "Cochemská praxe" - cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. Praha: Magistrát hlavního města Prahy 2010, ISBN 978-80-254-8250-6

- KALIBOVÁ, Petra a Martin KALIBA. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě v kontextu současného školství*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-507-3.
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 816 s. ISBN 14-621-85.
- KLIMEŠ, Jeroným. *Otázka indikace a kontraindikace Cochemské praxe*[online]. [cit. 2021-02-14]. Dostupné z: http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/cochemska_praxe.ht
- KLIMEŠ, Jeroným. *Partneři a rozchody*. Vydání čtvrté. Praha: Portál, 2015, 239 s. Psychologie. ISBN 978-80-262-0979-9.
- KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008, 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.
- KOVAŘÍK, Jiří, Věduna BUBLEOVÁ a Kateřina ŠLESINGEROVÁ. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálně-právní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978- 80-246-3336-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014, 214 s. ISBN 978-80-262-0522-7.
- *MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Metodika Ministerstva práce a sociálních věcí pro poskytování dotací ze státního rozpočtu nestátním neziskovým*

subjektům v oblasti podpory rodiny pro rok 2009. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008, [cit. 8. 11. 2020]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/5535/Methodika_pro_rok_2009.pdf.

- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 9788024714493.
- NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.
- Posilování rodičovských kompetencí, *Definice rodičovských kompetencí*, Právo na dětství.cz, [online] [cit. 13. 11. 2020]. Dostupné z:
http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Prezentace-1-Posilovani_rodicovskych_kompetenci.pdf.
- Rodičovská odpovědnost ve světle nejnovější judikatury Ústavního soudu. *epravo.cz, Rodičovská odpovědnost* [online][cit. 11. 11. 2020]. Dostupné z:
<https://www.epravo.cz/top/clanky/rodicovska-odpovednost-ve-svetle-nejnovejsi-judikatury-ustavniho-soudu-100439.html>.
- ROGALEWICZOVÁ, Romana, KILLAROVÁ, Tereza. *Realizace Cochemské praxe v České republice (2.)*. Právo a rodina, 2015, roč. 17, č. 9, s. 16-22.
- Slovník.mpsv.cz, *Rodičovská odpovědnost* [online]. 2016-2018 [cit. 10. 11. 2020]. Dostupné z: <http://slovník.mpsv.cz/rodicovska-odpovednost.html>.
- SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071789062.
- SMRŽ, Josef, *Co se skrývá pod orgánem sociálně-právní ochrany dětí?* Sancedetem.cz [online] [cit. 22. 1. 2021]. Dostupné z:
<https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-vrodine/co-se-skriva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti.shtml>.

- STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.
- Systém sociálně-právní ochrany dětí, *Děti, kterým se sociálně-právní ochrana poskytuje*, 2020, [online]. [cit: 12. 11. 2020]. Dostupné z: <http://www.ospod.cz/informace/obecne/system-socialne-pravni-ochrany-deti-v-cr>
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.
- ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, 36 s. ISBN 978-80-86991-27-6.
- TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů, c2007. ISBN 9788072551637.
- TRIADA – Poradenské centrum, o. s., *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů* – Sborník z XII. celostátního semináře, 2012, 978-80-260-3578-7.
- Úmluva o právech dítěte. 1989. [online]. [8. 11. 2020]. Dostupné z: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en#7
- VETEŠKA, Jaroslav a Michaela TURECKIOVÁ. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1770-8.
- Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb. nový občanský zákoník.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Praha: Portál, 2014, 191 s.: il. ISBN 978-80-262-0583-8.
- Ženevská deklarace práv dítěte (Geneva Declaration of the Rights of the Child) přijata dne 26. 9. 1924, *Společností národů*. In: *UN Documents* [online]. [cit. 8. 11. 2020]. Dostupné z: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

Seznam příloh

příloha č. 1	Přepis rozhovoru.....	1
příloha č. 2	Rodičovský plán.....	5
příloha č. 3	Prosby dítěte.....	12

Přepis rozhovoru s informantem 2 (I2) - příloha č. 1

DVO 1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají nejlepší zájem dítěte v rozvodovém řízení.

- TO1- Jakým způsobem vnímáte nejlepší zájem dítěte?

I2: „...kladu důraz na kontakt dítěte s oběma rodiči, řekla bych, aby byly potřeby realizovány podle Maslowovy pyramidy, tzn. uspokojování základních potřeb, i když rodiče spolu nežijí...“.

- TO2 - Jakým způsobem posuzujete rodičovské kompetence?

I2: „... rodičovskou kompetenci posuzuji na základě potřeb dítěte a jeho věku, také pomocí verbální a neverbální komunikace. V obou případech se zaměřuji na emociální rovinu, jak rodičů, tak dítěte. Jakou filozofii mají rodiče k rozchodu a po rozchodu, jak fungují a budou fungovat po rozvodu ve vztahu k dítěti. Zda si rodiče navzájem naslouchají, zda si odpustili, zda dovedou komunikovat nejen jako bývalí manželé, ale i jako partneři. Odpuštění pro mě znamená, že pochopili svoje selhání sami sobě nebo k druhému a pak mohou tvořit i po rozvodu rodičovský pár. Nechci snižovat to, zda se rodič dokáže o dítě postarat po stránce praktické - zda mu dá najíst, jde s ním na procházku apod....“.

- TO3 - Jak podporujete rodičovské kompetence?

I2: „...odkázáním na poradnu, vysvětlením jejich rodičovské odpovědnosti, podpora, přijmutí jejich rodičovské odpovědnosti, pomoci sestavit „Rodičovský plán“ ...“.

DVO 2: Zjistit, jaké jsou možnosti OSPOD a jak ochránit nejlepší zájem dítěte.

- TO4 - jaká je role sociálního pracovníka v rozvodovém řízení?

I2: „...v rozvodovém řízení má sociální pracovník OSPOD omezenou roli. Sleduje, zda rozvodové řízení probíhá v zájmu dítěte. V předrozvodovém řízení obhajuje práva dítěte a povinnosti rodičů. V opatrovnickém řízení vykonávám roli poradce, mediátora a mentora. Klienta beru jako rovnocenného partnera. Získané informace od subjektů účastných ve věci rozvodu mu průběžně předávám, abych mu pomohl zvládnout jeho obtížnou a nepříznivou situaci...“.

- TO5 - jaké mají sociální pracovníci možnosti ochrany v nejlepším zájmu dítěte?

I2: „... sociální pracovník OSPOD zastupuje dítě při soudním řízení v rámci tzv. kolizního opatrovnictví. Jako sociální pracovník můžeme podporovat rodiče při úpravě poměrů k dětem, případně je odkázat na navazující služby...“.

- TO6 - jaké subjekty mohou pomoci rodině?

I2: „... neziskové organizace, sociálně aktivizační služby, policie, soudy, právníci, sociální pracovníci, psychologové, krizový pracovníci...“.

DVO 3: Zjistit, jaké jsou nejvhodnější metody v rozvodovém řízení, abychom chránili právo a nejlepší zájem dítěte.

- TO7 - jakých metod využívá sociální pracovník v rámci rozvodového řízení?

I2: „...v rámci rozvodového řízení nejčastěji jednám s oběma rodiči společně. Většinou probíhají alespoň dvě schůzky. Na té první v rámci rozhovoru poskytují rodičům poradenství týkající se aktuální situace, soudního řízení, rovněž je poučím o jejich právech a povinnostech vůči dítěti. Dostanou k vyplnění formulář „Rodičovský plán“ a informační leták „Prosby dítěte“, které jsou jedním z podkladů pro další jednání. Při dalším postupu vedu rodiče k tomu, aby respektovali v maximální možné míře práva a potřeby dítěte. Snažím se rodiče vést k dohodě v zájmu dítěte. Pokud není mezi rodiči dohoda možná, konflikt trvá, tak zprostředkuji rodičům odbornou pomoc. Při jednání mapuji komplexní situaci dítěte. V některých (ojedinělých) případech, provádím také šetření v místě bydliště...“.

- TO8 - jakou metodu sociální pracovník v případě uplatnění více metod obvykle preferuje?

I2: „...uplatňuji terapeutický rozhovor společně s metodou „Cochemské praxe“...“.

- TO9 - jaká je role sociálního pracovníka v případě podpory při adaptaci rodiny na rozvodovou situaci?

I2: „...svou roli vnímám jako pomoc vyřešit stav rodičů po rozvodovém řízení. Je pro mě důležité poznat, jak se budou k sobě rodiče chovat i po rozchodu, což ovlivní citovou, morální a mravní stránku vývoje dítěte, aby rodiče nevychovali dítě s poruchou osobnosti. Také je důležité poznat kořeny rodičů, rozdílnost charakterů obou rodičů, zda neobsahují negativní rysy, které by nepříznivě ovlivnily další vývoj dítěte, neboť se velmi složitě daří dokazovat psychické týrání dítěte. Uvědomuji si,

že je třeba rodičům vysvětlit důležitost obou rodičů a rodičovské odpovědnosti. Rodičům je třeba vysvětlit, jak by mohli např. jejich mylné předsudky (co by řekli lidé, náboženské předsudky, nevhodnost střídavé péče apod.) ovlivnit budoucí život dítěte. Rodičům je v neposlední řadě nutno také zdůraznit jejich práva a povinnosti ve vztahu k rodičovské odpovědnosti...“.

- TO10 - jak sociální pracovník vnímá reflexi rodičů v rámci pomoci rozvodového řízení?

I2: „...Na tuto otázku nedovedu odpovědět, jelikož v rámci těchto řízení mám málokdy od rodičů zpětnou vazbu. Pokud poskytnuté služby rodičům opravdu pomohly, pak se k nám většinou nevracejí, dokážou se v zájmu dítěte domlouvat sami. V opačném případě je nutno s rodinou pracovat dlouhodobě. Někteří rodiče nemají o nabízené služby zájem, vidí je jako nesmyslné, nejsou motivováni situaci zlepšit. Často se v konfliktu mezi sebou vyžívají, mstí a tím komplikují jednání. Neberou ohled na dítě, které je tím nejvíce poškozováno...“.

- TO11- jak sociální pracovník hodnotí způsoby práce mezi jednotlivými kolegy?

I2: „... v našem OSPOD máme mezi sebou spolupráci na skvělé úrovni. Jednotlivé případy můžeme mezi sebou navzájem sdílet, tzv. intervizi a vyměňovat si názory na konkrétní rodinnou situaci i v rámci porady OSPOD. Dobře nastavený kolektiv mi umožňuje zamyslet se nad jednotlivými případy a tím dospět k optimálnímu řešení. Zvláště je pro mne cenná spolupráce s kolegy, kteří mají delší praxi a větší zkušenosti. Můžu se tak vyvarovat zbytečných chyb. Cílem nás všech je dosažení nejlepšího zájmu dítěte...“.

- TO12- jak sociální pracovník hodnotí důležitost pomoci v rámci rozvodového řízení rodičů?

I2: „...pomoc je velmi důležitá jak pro rodiče, tak i pro děti. Neříkám to proto, že to je moje práce, ale chci problémy řešit, aby nevedly ještě k větší krizi v rodině. Při návrzích na řešení problémů rodičům pomáhá nestrannost sociálního pracovníka při překonání jejich složité situace, kterou rodiče mnohdy nevidí a zapominají, že se jedná i o jejich dítě...“.

DVO 4: Zjistit, jakým způsobem nejlépe rozpoznat názor dítěte v průběhu

rozvodového řízení.

- TO13 - jak je důležitá participace okolních subjektů v rámci rozvodového řízení I2:
„...participaci okolních subjektů považuji za důležitou pomoc v celém průběhu rozvodového řízení. Nejdůležitější je názor dítěte. Může být vykonávána jako podpůrná nebo poradní složka. V dnešní době se u opatrovnického soudu přihlíží k názoru dítěte, u koho a na jak dlouho by mělo být. Subjekty do průběhu rozvodového řízení svým názorem vnesou jiný pohled na věc a pomohou řešit problémy rodičů i dětí...“.
- TO14 - jakým způsobem nejlépe zjistit názor dítěte?
I2: *„...nejlepším způsobem, jak zjistit názor dítěte, je možnost si s dítětem popovídat o samotě. Je potřeba mu vysvětlit, jakou roli hraje v rozvodovém řízení, vysvětlit mu, jaká má práva a jak je důležitý jeho názor...“.*
- TO15 kde nejčastěji rozhovor probíhá v rámci rozvodového řízení?
I2: *„... rozhovor s dítětem provádím nejčastěji v přirozeném prostředí dítěte, např. v místě bydliště nebo na OSPOD (v herně, kanceláři, zasedací místnosti). Dávám dítěti možnost zvolit místo rozhovoru, které je pro něj příjemné, kde se cítí lépe a bezpečně. V případě starších dětí jsem se setkala s tím, že rozhovor proběhl přímo pod vedením soudce. Při prvním kontaktování probíhá nejdříve telefonický rozhovor. Následně hlavní komunikace se uskutečňuje zde na OSPOD, kde probíhá jednání. V konečné fázi může rozhovor s rodiči probíhat u soudního jednání, popř. i na JSR...“.*

RODIČOVSKÝ PLÁN

Vážení rodiče,

dostáváte do ruky rodičovský plán, který by Vám měl pomoci při promýšlení otázek týkajících se péče o Vaše dítě, udržování osobního styku s ním, zajištění jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště apod.

Následující otázky se tematicky zabývají problémy, které Vy a druhý rodič budete ve vztahu k dítěti pravděpodobně řešit, ať již nyní nebo v budoucnosti. Jde o otázky bydliště dítěte, styku a komunikace, školských zařízení, mimoškolních aktivit, lékařské péče, prázdnin a svátků, financí, apod. Je vhodné přemýšlet o drobných detailech a nastavit si pro ně pravidla. Při sestavování rodičovského plánu je dobré mít na paměti, že ze zákona rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům, je přitom lhotejně, který z nich má dítě v péči (ať již na základě jejich dohody nebo rozhodnutí soudu). Rodičovskou odpovědnost mají rodiče vykonávat ve shodě (jejich postavení je rovnocenné) a v souladu se zájmy dítěte. V zájmu dítěte přitom je, aby se na jeho výchově podíleli oba rodiče, neboť potřebuje jejich lásku a přízeň, a to bez ohledu na skutečnost, že rodiče společně nežijí. Je několik možností, jak postupovat při sestavení plánu. Nemáte-li jako rodiče problém se vzájemnou komunikací, můžete na sestavení plánu pracovat od počátku společně. V opačném případě může návrh rodičovského plánu vypracovat každý z rodičů zvlášť podle svých úvah; poté si rodiče navzájem své návrhy předají, zjistí, v čem se shodují a v čem nikoliv, a následně se pokusí dohodnout na otázkách, ve kterých neměli shodu. Pokud se ani po vynaložení veškerého úsilí na nějakých otázkách nedohodnete, sporné body proberete s pracovníkem OSPOD, případně s psychologem Poradny pro rodinu (kontakt Vám předá pracovník OSPOD). Nevztahuje-li se nějaká otázka na Vaši situaci, přeskočte ji a pokračujte otázkou následující.

Rodičovský plán se týká budoucího života Vašich dětí. Proto si při jeho sestavování vyslechněte jejich názory a přání. Po sestavení plánu děti způsobem přiměřeným jejich věku informujte o tom, jak jste se dohodli

Bydliště

Máte-li více než jedno dítě, je pro Vás důležité, aby vyrůstaly společně?

Preferujete střídavou péči nebo výhradní péči jednoho rodiče -kterého?

Pokud by děti měly žít s Vámi, jak zajistíte, aby jim zůstal zachovaný vztah i s druhým rodičem a aby s ním mohly trávit čas?

Pokud by děti měly žít v první řadě s druhým rodičem, jak byste očekával/a, že zajistí, aby dětem zůstal zachovaný vztah s Vámi, a že děti s Vámi budou trávit čas?

Než budou děti dospělé, plánuje žít na stejném místě? Kdybyste se chtěli odstěhovat, tak kam? Přejete si uzavřít s druhým rodičem dohodu, že do doby než budou děti dospělé, tak budete žít na stejných místech? Případně dohodu o tom, jak daleko se jeden z Vás může odstěhovat?

Styk a komunikace dětí a rodičů

Budou-li děti ve Vaší péči, kdy by měly trávit čas s druhým rodičem (víkendy, pracovní dny, prázdniny, svátky, mají se s druhým rodičem setkávat pouze přes den nebo i přes noc?)

Budou-li děti v péči druhého rodiče, kdy by měly trávit čas s Vámi? (víkendy, pracovní dny, prázdniny, svátky, kontakt má být pouze přes den nebo i přes noc?)

Jakým způsobem bude zajištěno předávání dětí? Kdo bude hradit náklady spojené s předáváním dětí v případě, že místa bydliště rodičů jsou od sebe vzdálená?

Jakým způsobem a jak často by měly děti komunikovat s druhým rodičem (telefon, SMS, e-mail, videohovor, chat...)? Chcete, aby pro komunikaci s druhým rodičem bylo nastaveno pevné pravidlo, nebo může být spontánní? Kdo bude dítěti platit náklady na telefon?

Školská zařízení

Navštěvují již Vaše děti nějaké školské zařízení? Pokud ano, mají ve stávajícím školském zařízení zůstat? Pokud ne, jaké školské zařízení a v jakém místě by měly navštěvovat (MŠ, ZŠ, ZUŠ)?

Budou-li děti ve Vaší péči, jak zajistíte, aby měl druhý rodič informace o jejich prospěchu, školních aktivitách, třídních schůzkách a případných výchovných problémech? Existuje-li online komunikace mezi školou a rodiči, budou do ní mít přístup oba rodiče?

Budou-li děti v péči druhého rodiče, jakým způsobem a jak často byste měl být informován o jejich prospěchu, školních aktivitách, třídních schůzkách a případných výchovných problémech?

Jakým způsobem bude zajištěna účast rodičů na třídních schůzkách? Pokud se jich bude účastnit pouze jeden z rodičů, jakým způsobem bude druhého informovat o jejich průběhu?

Jakým způsobem bude omlouvána neúčast dětí ve škole (např. z důvodu nemoci)? Souhlasíte s tím, aby důvodem pro absenci dětí ve vyučování bylo trávení dovolené s druhým rodičem? Pokud ano, v jakém rozsahu?

Máte představu o dalším vzdělávání Vašich dětí -jakou základní, střední, vysokou či jinou školu by měly navštěvovat?

Konzultovali jste spolu s druhým rodičem své představy? Pokud se Vaše představy neshodnou, jak budete postupovat?

Jakým způsobem by bylo vhodné podpořit Vaše děti, aby dosáhly na vyšší vzdělání (kurzy, příprava na přijímací zkoušky, doučování)?

Mimoškolní aktivity

Jsou nějaké sporty nebo jiné zájmové činnosti (aktivity), kterým se věnují Vaše děti?
Má některý z rodičů blíže k těmto sportům nebo aktivitám než rodič druhý?

Máte za to, že počet sportů a aktivit, kterých se budou Vaše děti účastnit, by měl být omezen? Pokud ano, jakým způsobem?

Jsou dle Vašeho mínění konkrétní sporty nebo aktivity, kterých by se neměly Vaše děti účastnit nebo by se jich měly účastnit až po dosažení určitého věku? Pokud ano, tak

o které sporty či aktivity se jedná a proč?

Jakým způsobem bude zajištěna účast Vašich dětí na mimoškolních aktivitách?
Jakým způsobem budete o mimoškolní činnosti svých dětí komunikovat?

Jakým způsobem bude zajištěno financování sportovní činnosti Vašich dětí a dalších jejich aktivit?

Jste spokojeni s tím, jak se Vy a druhý rodič účastníte mimoškolních aktivit dětí?
Pokud ne, jak si představujete vlastní zapojení a zapojení druhého rodiče?

Lékařská péče

Jakým způsobem bude vybírán poskytovatel lékařské a další zdravotní (např. dentální) péče?

Jakým způsobem bude zajištěno placení lékařské a další zdravotní péče (např. rovnátka na zuby, očkování), která není krytá zdravotním pojištěním?

Budou-li děti ve Vaší péči, jak zajistíte, aby měl druhý rodič informace o jejich zdravotním stavu?

Budou-li děti v péči druhého rodiče, jakým způsobem a jak často byste měl/a být informován/a o jejich zdravotním stavu?

Jakým způsobem bude zajištěno informování druhého rodiče o případném akutním závažném zdravotním stavu Vašich dětí?

Přejete si mít přístup k lékařským zprávám o zdravotním stavu Vašich dětí? Pokud ano, jakým způsobem bude tento přístup zajištěn?

Jakým způsobem bude zajištěna péče o děti, pokud jim jejich zdravotní stav neumožní navštěvovat školské zařízení? Bude-li jeden z rodičů kvůli krátkodobé péči o děti z důvodu jejich zdravotního stavu pobírat ošetrovné, bude mu druhý rodič částečně kompenzovat výpadek příjmu? Pokud ano, jakým způsobem?

Jakým způsobem budete řešit případné neshody týkající se lékařské péče o Vaše děti?

Prázdniny a svátky

Jakým způsobem budou Vaše děti trávit „Mikuláše“, vánoční svátky, Silvestr, Nový rok, Velikonoce?

Jakým způsobem budou děti slavit své narozeniny a svátky s Vámi a jakým způsobem s druhým rodičem?

Jakým způsobem budou děti slavit Vaše narozeniny a svátek, a narozeniny a svátek druhého rodiče?

Existují jiné osoby, na jejichž oslavách narozenin, svátků či jiných výročí, by Vaše děti neměly chybět?

Jakým způsobem budete řešit případné neshody v otázkách trávení času Vašich dětí o prázdninách, svátcích a dalších speciálních dnech?

Finanční otázky

Jakým způsobem bude zajištěná úhrada běžných výdajů Vašich dětí?

Co považujete za mimořádné výdaje, které pravděpodobně Vaše děti budou mít? Jakým způsobem bude zajištěná úhrada mimořádných výdajů Vašich dětí? V jakém předstihu bude druhý rodič informován o možném mimořádném výdaji?

Jakým způsobem budou prováděné daňové odpočty na děti?

Měly by být Vaše děti pojištěny pro případ úrazu nebo dožití? Měly by mít jiné pojištění? Pokud ano, jakým způsobem bude zajištěna platba pojistného?

Přemýšlíte o spoření Vašim dětem? Pokud ano, jakým způsobem bude zajištěno jeho financování?

Jakým způsobem budete řešit případné neshody ve finančních otázkách (např. rozpor v tom, co je běžný a co mimořádný výdaj)?

Různé

S kterými příbuznými nebo přáteli je pro Vaše děti důležité trávit čas a udržovat vztahy?

Existují osoby, se kterými by Vaše děti čas trávit neměly a proč?

Komunikace rodičů

Je pravděpodobné, že Váš rozchod nebo rozvod je doprovázen partnerským konfliktem (s různou mírou intenzity), se kterým často souvisí komunikační problémy; existují podle Vás problémy, které brání nebo ztěžují vypracování rodičovského plánu? Pokud ano, v čem je spatřujete?

Jakým způsobem chcete být nejrady s druhým rodičem v kontaktu? Osobní kontakt? Telefon doma? Telefon v práci? E-mail? Prostřednictvím třetí osoby? Jiným?

Napadají Vás nějaká omezení, která by měla být dodržována při komunikaci s druhým rodičem? Napadají Vás témata, kterým se při komunikaci s druhým rodičem chcete vyhnout?

Souhlasíte s tím, že nebudete druhého rodiče kritizovat před dětmi?

Souhlasíte s tím, že nebudete Vaše děti využívat jako prostředníky při komunikaci s druhým rodičem?

Souhlasíte s tím, že o problémech, které byly nebo jsou ve Vašem vztahu s druhým rodičem, nebudete hovořit s dětmi?

Jsou ještě další věci, na kterých se chcete domluvit?

Dne:

podpis matky

podpis otce

Vyplněním tohoto listu jste se dostali jen na začátek úvah o rodičovském plánu. Rodičovský plán si přizpůsobte podle Vašich potřeb (Vašich dětí, Vašeho bývalého partnera a Vás). A nezapomeňte, že plán by měl být dynamický, měl by růst s Vašimi dětmi. Je velmi pravděpodobné, že do zletilosti Vašich dětí mnohé z toho, na čem jste se dohodli, změníte. To, že rodičovský plán budete udržovat aktuální, přispěje ke spokojenosti Vašich dětí i Vás samotných.

Prostor pro Vaše poznámky:

PROSBY DÍTĚTE

Nepoužívejte moje prosby k vyčítání druhému, jaký je špatný. Jestli uděláte tohle, vůbec jste nepochopili, jak na tom jsem a co potřebuji, abych se cítil/a lépe.

Inspirováno publikací Jürgena Rudolpha: Ty jsi moje dítě

Prosby Vašeho dítěte k rozcházejícím se rodičům

1. Jsem vaším dítětem. Dítětem vás obou. Bydlím teď sice jen s jedním z vás, ale druhého rodiče potřebuji úplně stejně.
2. Neptejte se mě, koho z vás mám raději. Mám vás oba stejně rád/a. Neočerňujte přede mnou toho druhého, protože mě to bolí.
3. Pomozte mi mít kontakt s tím rodičem, se kterým netrávím většinu času. Vytočte mi jeho telefonní číslo nebo mi předepište jeho adresu na obálku. Pomozte mi k Vánocům nebo k narozeninám pro něj vyrobit nebo koupit nějaký hezký dárek. Moje fotky nechte vždycky vyvolat dvakrát – jednu pro druhého rodiče.
4. Nepoužívejte mě prosím jako poslíčka mezi vámi – a už vůbec ne se zprávami, které toho druhého zarmoutí nebo rozčílí.
5. Nebuďte smutní, když odcházím k druhému rodiči. Nebudu se u něj mít špatně. Nejraději bych byl/a pořád s vámi oběma. Ale nemůžu se roztrhnout jenom proto, že vy jste roztrhli naši rodinu.
6. Neplánujte nic na dobu, kdy mám být s druhým rodičem. Část mého času chci trávit s maminkou a část s tatínkem. Důsledně to prosím dodržujte.
7. Nenuťte mě, ať se vám hlásím v době, kdy jsem s druhým rodičem. Mám teď dva domovy, které musím dobře oddělovat – jinak bych se ve svém životě už vůbec nevyznal/a.

8. Nepředávejte si mě u dveří druhého rodiče jako balík. Pozvěte druhého na chvíli dál a promluvte si třeba o tom, jak byste mohli můj život nějak zlepšit. Tohle jsou jediné kratičké chvílky, kdy vás mám oba. Neničte mi je svými spory a hádkami.
9. Když se nemůžete ani vidět, předávejte si mě ve škole, školce nebo u přátel.
10. Nehádejte se přede mnou. Buďte ke mně alespoň tak zdvořilí, jako jste k ostatním lidem, a jak i ode mě vyžadujete.
11. Nevyprávějte mi věci, kterým ještě nemohu rozumět. Mluvte o nich s jinými dospělými, ale ne se mnou a přede mnou.
12. Dovolte mi přivést si svoje kamarády k vám oběma. Chci, aby poznali moji maminku a mého tatínka a aby viděli, jak jsou oba skvělí.
13. Dohodněte se férově o penězích. Nechci, aby jeden z vás měl moc peněz a ten druhý jen málo. Ať se vám oběma daří tak dobře, abych se u vás obou mohl/a cítit stejně dobře.
14. Nesoutěžte o to, kdo mě víc rozmazlíte. Tolik čokolády bych nikdy nemohl/a sníst, jak moc vás mám oba rád/a.
15. Řekněte mi na rovinu, když někdy nevystačíte s penězi. Pro mě je stejně důležitější váš čas než peníze. Ze skvělé společné hry se raduji mnohem víc, než z nové hračky.
16. Nemusíme spolu pořád něco nového a skvělého podnikat. Nejraději stejně mám, když jsme prostě veselí a v pohodě, hrajeme si a máme i trochu klidu.
17. Nechte v mém životě co nejvíc věcí tak, jak bývaly před vaším rozchodem. Počínaje mým pokojíčkem a konče u maličkostí, které jsem dělával/a s tatínkem nebo s maminkou.
18. Buďte hodní na babičku a dědečka z druhé strany, i když při rozvodu stáli u svého dítěte. Taky byste při mně stáli, kdyby se mi vedlo špatně. Nechci ztratit ještě své prarodiče.
19. Přijměte prosím nového partnera, kterého si můj druhý rodič našel nebo najde. I já s ním /s ní musím vycházet. A to je pro mě snazší, když uvidím, že i vy jej přijímáte.

Nakonec i pro mě bude lepší, když si oba najdete někoho, koho budete mít rádi. Nebudete se pak tolik hádat navzájem.

20. Buďte optimističtí. Svoje manželství jste nezvládli – zkuste tedy zvládnout to, co přišlo po něm. Projděte si tyto moje prosby. Třeba si o nich promluvte. Ale nehádejte se. Nepoužívejte moje prosby k vyčítání druhému, jaký je špatný. Jestli uděláte tohle, vůbec jste nepochopili, jak na tom jsem a co potřebuji, abych se cítil/a lépe.